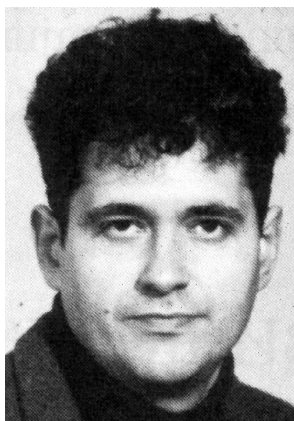

Бошко Сувајцић

ИЛАРИОН

Аутобиографска драма у три чина

Бошко Сувајџић је рођен 1965. Магистрирао је и докторирао на Филолошком факултету у Београду где ради као доцент за Народну књижевност на Катедри за српску књижевност са јужнословенским књижевностима. Објавио је монографије *Јунаци и маске. Тумачења српске усмене епике* (Београд 2005) и *Иларион Руварац и народна књижевност* (Београд 2007). Приредио је антологије *Народна књижевност. Епске њесме у сџаријим записима* (Крагујевац 1998) и *Епске њесме о хајдуцима и ускоцима* (Београд 2003). За књигу *Иларион Руварац и народна књижевност* добио је награду Вукове задужбине за науку у 2007. години.

Бошко Сувајџић је публиковао збирке песама *Пуџи кружа* (1997) и *Харманлија* (2002). Објавио је драме *Вишњић*, драмска скица за седам глумаца и *Краља без Лица* (Савремена српска драма, бр. 14) и *Осврво*, драма у три чина са прологом, епилогом и Богом (Савремена српска драма, бр. 27).

Бошко СУВАЈЦИЋ

ИЛАРИОН

Аутобиографска драма у три чина

ЛИЦА

ЈОВАН РУВАРАЦ, у монаштву назван Иларион, архимандрит
манастира Гргетег, оснивач српске критичке историографије

ОТАЦ ГЕДЕОН (Петанек), намесник манастира Гргетег и
Иларионова десна рука

АЛИМПИЈЕ, ветеран из српско-турских ратова, исписник вожда
Карађорђа, манастирски послужитељ и економ

ЈУЛИЈА КЕНИГ, бечка глумица и кокета

ЈУЛИЈАНА РУВАРАЦ, девојачко Шевић, мати Иларионова

ПАНТА СРЕЂКОВИЋ, велики патриота из Малих Крчмара,
заступник српске романтичарске историографије, љути противник
Илариона Руварца

КОЛОМАН ТИСА, министар председник угарске владе

ЈЕКЕЛФАЛУШИ, министар полиције у Троједници

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ, бечки ђак и пријатељ Илариона
Руварца

СТЕВИЦА ПАВЛОВИЋ, бечки ђак, адвокат новосадски, женскарош
и бонвиван

ГАРДЕРОБЕР

ИЗВЕШТАЧ

ИСЛЕДНИК

Учествују, у гласовитом облику, или пак играјући саме себе: Јован Стерија Поповић, Станоје Станојевић, Константин Јиречек, Јован Скерлић, Стојан Новаковић, Јован Бошковић и други. Дешава се у манастиру Гргетегу, у Бечу, у Пешти и на небу. Да би били измишљени, лица и догађаји су нужно морали бити истинити.

ПРВИ ЧИН

Аутобиографске белешке I

- ИСЛЕДНИК: Седите, господине Руварац. Не бојте се. Ово неће дуго трајати. Једно не разумем. Ваше име је Иларион или Јован?
- РУВАРАЦ: И једно и друго.
- ИСЛЕДНИК: И једно и друго, велите. Хм. Рођени сте?
- РУВАРАЦ: У Сремској Митровици, од оца Васе, пароха бановачког, и матере Јулијане Шевићеве из Осека.
- ИСЛЕДНИК: Где сте провели детињство?
- РУВАРАЦ: У Старом Сланкамену и Старим Бановцима код Земуна.
- ИСЛЕДНИК: Кад Вам се преставила мати?
- РУВАРАЦ: Мати је Јулијана умрла у седамдесетој години живота.
- ИСЛЕДНИК: По чему Вам је отац остао у сећању?
- РУВАРАЦ: Отац Васе био је преизрјадан певац. Уз остале певце из Стратимировићеве школе био је задужен да опева и умрлог патријарха Јосифа Рајачића.
- ИСЛЕДНИК: Нарави какве је био?
- РУВАРАЦ: Нарави је био племените, али држања доста строга и речи жестоке. Највише је мрзио на лаж и на притворност и сваком је у брк казао што се имало рећи.
- ИСЛЕДНИК: *(Констатирује, више за себе)*
На њега сте, дакле, намћор.
- РУВАРАЦ: Схватићу ово као безлобиву шалу. И мој је отац био добричина и шаливчина.
- ИСЛЕДНИК: Је ли новце расипао?
- РУВАРАЦ: Њега, богме, нико бадава није послуживао, али новце расипао није. Од уста је откидао да своје синове и мене изшколује.
- ИСЛЕДНИК: Било вас је тројица браће?

- РУВАРАЦ: Четворица. Лазар, Коста, Димитрије и ја. Коста је, нажалост, умро пре рока.
- ИСЛЕДНИК: А сестара?
- РУВАРАЦ: Три. Све помрле у младости.
- ИСЛЕДНИК: Каква је по изображености била госпожа Јулијана?
- РУВАРАЦ: Мати нам је била племенита, отворена и вредна жена. Читала је на српском и немачком. Била је здраво гостољубива. Наша је кућа, особито у Бановцима, вазда била пуна света. Каква је била наша мати, навео сам у посвети свога кнеза Лазара. Сахрањивши одрасле три кћери и сина Косту, од жалости је пресвисла.
- ИСЛЕДНИК: Какав је био однос родитеља према Вама?
- РУВАРАЦ: Ја сам био мезимац својих родитеља.
- ИСЛЕДНИК: Шта нам можете рећи о своме школовању?
- РУВАРАЦ: У основној школи први ми је учитељ био неки Тоша, звани “Буџа”, бивши земунски црквењак, који је у апсу завршио, те се на тај начин срамно растао са учитељством. Био је то први пример организованог криминала код нас. По његову упутству ђаци су крали гуске с баре, које би он после шиљао у Земун. Прва забележена трговина пернатим робљем у историји.
- ИСЛЕДНИК: А касније?
- РУВАРАЦ: Гимназију сам учио у Карловцима.
- ИСЛЕДНИК: Колико је мени познато, гимназија је карловачка у то доба била на особитом гласу?
- РУВАРАЦ: Тај глас је стекла са доласком Луке Зиме. Тада су из ње почеле излазити такве умне главе какав је Гига Гершић, Коста Руварац, Јован Туроман и други узорни ђаци.
- ИСЛЕДНИК: Где сте били са станом у Карловцима?
- РУВАРАЦ: У једном стану – правије једној соби четири године. У истом собичку био је и мој брат Коста седам, а Димитрије читавих четрнаест година.
- ИСЛЕДНИК: Како сте се издржавали?
- РУВАРАЦ: Коста је уживао благодјејаније Стратимировићево, а ја и Димитрије хранили смо се од куће.

- ИСЛЕДНИК: Скромно сте живели?
- РУВАРАЦ: Живели смо о кромпиру, пасуљу и сланини. Меса сам ретко јео.
- ИСЛЕДНИК: У Бечу сте студирали права?
- РУВАРАЦ: Да. Али сам и на Филозофском факултету слушао предавања аустријског историчара Алберта Јегера, читао студије оријенталисте Албрехта Вебера те дела Јакоба и Вилхелма Грима. Да, Јана Колара да не заборавим.
- ИСЛЕДНИК: Када сте први пута видели госпођицу Јулију Кениг?

Затимљење.

Лицидерске сличице I

- СТЕРИЈА: *(Глас из off-a)*
 Драга господо и господичне, уважајемо зрители театра. У понедељник, 20. априла, гледали смо: *Анђело, ѿиран од Падује*, сочиненије од Виктора Хиго. Било је восхитателно. Цело је позориште дубоко смишљено, и прорачуњено, сцене побуђе-нијама снабдевене, карактери су, особито тирана и позоришнице Тизбе, наравно и истинито описани. Из овог узрока није се нимало чудити што је таково дело, које се код Француза и Немаца као пород виспреног ума сматра, и овдашње зрители до усхи-та привело. Позоришници су како прикладним оде-лом, тако и игром, публику у пуној мери задово-љили. Млада позоришница г. Јулија Кениг, својим пријатним гласом и уопште њежним суштеством лако се могла у карактер заљубљене, преко своје воље удате, и посве несрећне Катарине Брагадини прелити...

Расветљење. Позоришна ѓардероба. Исћред огледала, у неглижеу, док овације њеној ѓлумачкој креацији бучно одјекују у ѓозадини, млада, вићка, заносна жена, бујних ѓруди и дуће коврцаве риће косе. Уморна је, али задовољна. Нехајно ѓевуши неку ѓоуларну немачку мелодију. У једном ѓренућку њену ѓажњу ће ѓривући неки нео-бичан мейѓж ѓред враћима. Без куцања и уз мноѓо ѓаламе и сочних

йсовки унуџира ће нахруйиџи, рвући се са ѓардеробером, млад, црномањасџи човек, одлучноџ израза лица и снажне браде, у излизаном реденџоџу и са оџромним букеџиом ружа у рукама. Глумица заклања џелесне чари рукама и сџрема се да џрасне од незадовољсџива збоџ овоџ џросџачкоџ уџада. Иџак, када уџледа зџодноџ обожаваоца на враџиима, џене насмејане свеџлуцаве шарене очи одаће истџинску заинџтересованосџ за ову џако џрисџалу, а џако насџџљиву мушку џерсону.

ГАРДЕРОБЕР: *(Тешко долазећи до даха)*

Опет ови луди Serben, господична. Све сам покушао да га спречим, али он је јогунасто тврдоглав и упоран као мазга. Ово је трећи месец како га, из вечери у вече, након представе, избацујем из ваше Garderoben. Непоправљив је. Не знам шта ми је више са њим чинити. Да зовнем полицаје, племенита госпоја?

РУВАРАЦ: *(Баца се на колена џред заносном женом)*

Восхитателна богињо! Преизрјадна императорко театра. О Јулијо Кениг, племенита кнегињо, којој равна није нити кнегињица Јулија Обреновић, маџарска грофица Хуњади.

ЈУЛИЈА: *(Кокетно намешџајући косу)*

Ништа не разумела ја. Сфа та силна благогољења. Трт Милојица. Ко фи и шта искала фи од себе? *(Показује ѓардероберу да се удаљи)*

РУВАРАЦ: Ко сам ја? Безумник. Трогателном красотом твојом шунут у главу као мокром чарапом.

ЈУЛИЈА: О, фи болесна? А од чега, молићу фино?

РУВАРАЦ: Болестан од љубави, кнегињице Јулијо, занемоћао од стрепње, препариран од чувства дражесног као пуњена птица пеликан.

ЈУЛИЈА: Како зовеш себе, ти шунтави блесавко?

РУВАРАЦ: Зовеш Јован мене, лепа кнегињо! Судба ме удаљи из отечества и донесе у Беч, на праг удеса кобног што се љубов зове. Ти си та која може моје леуте, фусте и бригантине у воду поринути, која може кораблоплаванију живота мога путоказ бити. О, хајде, ти Парко безчувствена. Распири олујем страсти једра моје судбине или распарампарчај на небројане парчиће моју корабљицу наде!

- ЈУЛИЈА: Ој, будалице једна благословесна. Како ти смешна!
- РУВАРАЦ: Нема ту ничега смешног. Осећам свраб и тупо жигање које ме азбукопротреса изнутра. Смилиј ми се, Јелено Тројанска, пред којом су старци беззуби седе главе повијали, слепци прогледавали, а кљасте на ноге скакали! О, Клитемнестро махнита, загрли ме својим рукама масним од крви! Падни ми на груди, Афродито божанска!
- ЈУЛИЈА: Ој, како ти лепо говорила. Ти желела да ја тебе пустила у моја одаја?
- РУВАРАЦ: Ближе.
- ЈУЛИЈА: У моја друштво?
- РУВАРАЦ: Још ближе.
- ЈУЛИЈА: *(Смеје се)*
У моја кревет? Warum? Шта ја од тога имала?! Шта ти мени давала?
- РУВАРАЦ: Ја теби, душо, давала своје срце.
- ЈУЛИЈА: Ја не јела крмеће изнутрице.
- РУВАРАЦ: О, духовита, љупка, шармантна Медејо! Дођи.
(Грли је у њокушају да јој измами њољубац)
- ЈУЛИЈА: *(Нећка се, њобож)*
Ма, бежала ти од мене. Куш! Јао, како немирна рука ти имала.
(Удара ња нежно њо њрсџима)
Гуза не пипкала. Добро, кад си тако нафалила. Само једна мала пољубац.
(Љуби ња)
А сада изашла вегаус као права центлмен и сачекала дама да обукла вечерња тоалета. А онда је извела на Abendessen, и ми се уз Schwarzwwein боље упознала. Чујеш ли, слатка мала Јофица? А сада напоље. И обавезно чекала мене! Los! Los!
(Гура ња најоље. Зашамњење)

- РУВАРАЦ: Шта је, Алимпије?
- АЛИМПИЈЕ: Пошта, Господине.
- РУВАРАЦ: Шта је стигло?
- АЛИМПИЈЕ: Два писма. Једно од господина Јована Грчића, уредника “Стражилова”.
- РУВАРАЦ: А друго?
- ГЕДЕОН: (*Са небивањем*)
Од патријарха Германа. Пише: “неодложно”.
- РУВАРАЦ: (*Скочи као ојарен*)
Од Германа “лажипатријарха” Анђелића! Од њега се добрим вестима надати не могу. Ко зна какву ми је смицалицу тај карловачки интригант смислио и коју нову беду на врат натоварио?!
(*Смирује се*)
Шта велиш, Алимпије, да одложимо ми ту ”неодложну” Германову коверту, нек се укисели мало, па да најпре растолкујемо ово писмо од Јове Грчића. Сигурно је о кнезу Лазару, и о његову штампању у “Стражилову”. Те ће ме научне вести орасположити. Читај, Гедеоне.
(*Даје му Грчићево писмо. Патријархово одлаже на сто*)
- ГЕДЕОН: (*Чуја*)
Поштовани Господине архимандрите. Дужност ми је да Вас обавестим о једном немилу догађају и да Вас упозорим на његове нежељене, а могуће импликације. На незлобиву шалу у прошлом броју “Стражилова” у одломку Ваше студије о кнезу Лазару, а на име на тврдњу да је Панта Срећковић “Бугарин или син бугарског порекла”, коју сте као један каламбур у свом стилу имали част произвести, дотични господин српски историк и београдски академичар се страшно наљутио и увредио те ми је, не часећи часа, као уреднику “Стражилова”, упутио једно крајње узнемирујуће писмо, са чијом садржином сматрам за дужност да Вас неодложно упознам. Ево како гласи писмо то: “Поштовани господине Грчићу! Свагда сам држао, да је објект критичарев оно, што је написано, али никако сам писац. Из “Стражилова” бр. 31. напротив

уверио сам се, да је за критичара главно писац а не оно, што је писано; још даље, није само крив писац, него и његов отац, па ће бити и дед и прамдед. Ето то је бетресничка посла. За увреду, нанешену праху мог оца, лично ћу се разрачунати с тим хамом, који се до ушију загњурио у блато. Истопа седам на коња и хитам у Гргетег да од тог парампаса калуђерског, од тог распопа и нечовека, чије име нећу ни да помињем, иштем задовољење. А Вас пак молим најучтививије да ми повратите оба моја прилошка; нећу да се штампају уопште у тој бруци и грдилу од Вашег листа, нити ћу што јавно одговарати нити у препирку ступати. Нећу да имам посла с подобним гадовима.” Ето, господине Руварац. Сматрао сам за своју дужност упозорити Вас. Панта се пуши од беса. Чувајте се. С најсрдачнијим поздравом, Вама вазда одани Јован Грчић.

- РУВАРАЦ: Панта! Знао сам.
(*Скаче као на ојруџама, ојварара вратица и гвири кроз ходник*)
Долази несретник да ме ликвидира. Писаће у новинама, црним уоквирено: “Виђе Панта црног парампаса, кресну с паса, укиде га с гласа!” Кад није могао пером да ме укине с гласа, он ће кубуром.
- ГЕДЕОН: (*Значајно се искашљава*)
Хм, Господине, можда сте ипак мало претерали у тој Вашој полемици са господином Пантом Срећковићем. Ипак је он професор Велике школе, академичар српски и велики патриота к томе. Чему све то непотребно вређање?
- РУВАРАЦ: Томе је вређању, Гедеоне, узрок научне природе.
- ГЕДЕОН: Па је л’ му то из научних разлога рекосте да је Бугарин и бугарског порекла?
- РУВАРАЦ: Из научних!
- ГЕДЕОН: Да је ћифта и чивутски син?
- РУВАРАЦ: Из научних, јакако!
- ГЕДЕОН: Да је глупак и будак?
- РУВАРАЦ: Још те како научних!
- ГЕДЕОН: Да је звекан и магарац?!

- РУВАРАЦ: Научних, научних и научних! И доста више о томе. А знаш ли ти ко је Пантелија Славков Срећковић, је ли Гедеоне? Панта ти је шарлатан. И то не обичан шарлатан него шарлатан и пангалоз. Ћифта коме је стало само до динара и славе, а никако и никада до српске историје и истине! Њега је ваљало а *limine* љокнути. А сад ће он да љокне мене.
- АЛИМПИЈЕ: (*Одважно крочи најред. Скида војнички ћелџуш*)
Ништа се Ви не бојте, Господине! Ако неко некога треба да љокне, то свакако нећете бити Ви. Ви сте ме овде као послужитеља примили, и дали ми ко-нака и круха када нисам имао куд. До гроба ћу Вам за то, Господине, захвалан бити. Идем да кубуру напуним. Стоји ми беспослена још од Карађорђејиних ратова.
- РУВАРАЦ: (*Сћироџо*)
Ни макац, Алимпије. Није још дотле дошло.
- ГЕДЕОН: (*Крстѝи се*)
Боже Господе, о чему ви то. Па нисмо ми овде хајдуци и убојице. Прошло је Карађорђево време, црни Алимпије.
(*Руварцу*)
Ја морам још једном приметити, Господине, како тон Ваших полемика никако не може приличити озбиљној црквеној персони и угледном српском историчару...
- РУВАРАЦ: Куш, Гедеоне! Ни гласа више! О ћушнутом Панти не може се другачије писати него у ћушнутом тону.
- ГЕДЕОН: Панта се труди и пише колико зна и уме.
- РУВАРАЦ: Ми морамо учинити да тај шкрабало, који није кадар и није до данас ниједан факт утврдио или шта објаснио у српској повести, престане пискарањем својим штету правити. Ту озбиљно побијање и научни разлози помоћи ништа неће.
- ГЕДЕОН: (*Уздахне жалосћиво*)
Ех, да је само Панта! Загазили сте дубоко и замарили се са свима, Ваше господство. Са Милојевићем, са Јашом Томићем, са Великом школом, са Српском академијом, са хрватским матадорима, но-

восадским матичарима, и да не набрајам више. И само нам треба још да стрепимо од побеснелих академичара српских! Какав шкандал.

РУВАРАЦ: Ја се са тим светом и Пантом мразити морам. Са њима заједничког језика нема нити га може бити. Они Србију вуку у затуцаност средњег века, у опсену шарлатанства, у мрачне бездане националне митоманије и лажи. А на опсенама и лажи се ништа што је стално и постојано градити не може.

ГЕДЕОН: Сви непријатељи народа српскога радују се нетрпеливости и свађи у редовима његове научне и интелектуалне елите.

РУВАРАЦ: Панта је научна и интелектуална елита колико и овај наш несрећни Алимпије. Рећи ћу ти шта је Панта, Гедеоне. Панта је неисправим и он не може другчије, јер је ограниченог ума, а пундрав уз то и не може да не пише. Зато га треба овако.

(Показује Гедеону на друžo ѿисмо)

Дедер сад да чујемо оног опаснијег противника, “лажипатријарха” Анђелића. После ове Пантине тираде може ли ишта горе бити?

Гедеон одлази до стола и ошвара коверџу. Руварац наставља да гунђа себи у браду.

РУВАРАЦ: И шта ми је требало да уопште полемишем са том магарчином?! Како нисам схватио да се општем смеју излаже сваки онај који се превари те се озбиљно упусти у побијање доказа борнираног и сујемудреног професора српске повеснице у Београдској великој школи?

(Гедеон се враћа. Чиша. Па се скамени. Вилице му ошћају расклољене од изненађења. На лицу му ѿраг крајње неверице и шичућавања)

Но, читај више. Шта си се укочио и забленуо? Је л’ умро ко?

ГЕДЕОН: Ма је л’ могуће?! Владичанско наименовање. Ево, лепо пише: Иларион Руварац, преосвећени епископ вршачки. Владика. Произведени сте у митрополита вршачког, Господине. Честитам!

РУВАРАЦ: Море, Гедеоне, дођи к себи.

(Крсџи се)

Бог с тобом. Какво наименовање? Па ја ником

ништ' нисам ни тражио. И ко ће мени било шта дати? Учена господа из Беча дала би ми једино стрихнина и мишомора. Ни швиндлери београдски, пундрови карловачки и ветропири новосадски не мисле ми ништа боље. Него си се ти пребацио. Дедер да чујемо.

ГЕДЕОН: Ево, господине архимандрите, лепо пише. На седници Синода Српске православне цркве у Сремским Карловцима од 9. октобра 1886. предложени су за владикау вршачкога следећи кандидати: Иларион Руварац, гргетешки, Нектарије Димитријевић, месићки и Дамаскин Бранковић, беочински архимандрит. Први је гласао темишварски епископ Георгије Бранковић, затим бачки Висаријон Петровић, горњокарловачки Теофан Живковић, патријарх Герман Анђелић као опуномоћеник оболелог пакрачког епископа Никанора Грујића, будимски епископ Арсеније Стојковић, и најзад Анђелић у својству патријарха. Сви су дали глас за Илариона Руварца.

РУВАРАЦ и
АЛИМПИЈЕ:

Аууу!

ГЕДЕОН:

(Чуја даље)

Герман Анђелић је известио цара Франца Јосифа о обављеном избору. Министар председник Коломан Тиса предложио је 29. октобра 1886. Иларионов избор цару на потврду и цар је одлуком од 1. новембра 1886, потписаном у Геделу, потврдио Руварца за вршачког епископа.

РУВАРАЦ и
АЛИМПИЈЕ:

Аууу!

ГЕДЕОН:

Ето, црно на бело! Владика. Патријарх Анђелић честита и поручује да се хитно запутите у Пешту, где Вас очекују званичне визите и службена представљања.

РУВАРАЦ:

Види, стварно. Владика. Али, како? Где ја могу то? Па ја се морам спремати за пут. Чекају ме у Бечу и Бадену, и у Тиролији, господа Новаковић и Јагић. Па истраживања српске прошлости. Па краљице и царице српске. Па Панта Срећковић...

- ГЕДЕОН: Бестрага са Пантом и њему сличним Пантама. И са свом том господом историчарима и књижевницима и фарисејима српским. Сви су се они лепо ушускали. Штрапацирају се по Крањској, Тиролској, Салцбургу. Бањају се по бањама у Раденбургу и Маријенбаду. А Ви се за пут, господине мој, неизоставно спремите. Али не у Баден, нити у Тиролију, већ у Пешту, у званична представљења, и акобогда, на свечано наименовање. Оваква се прилика не пропушта.
- РУВАРАЦ: А истина, мој Гедеоне? Ко ће утврђивати српске истине и рушити њине уврежене заблуде?
- ГЕДЕОН: А оће ли Вам ко хвала за то рећи? Нападају вас због Вука Бранковића као да сте Ви лично обрнули ћурак наопако и утекли са Косова. Хуље и лажисахани. Љуби Ковачевићу је син јединац погинуо за српство и Србију, а они му пребацују да је “разоритељ народних светиња” и никакав Србин. Срам да их буде, преосвећени!
- РУВАРАЦ: Дужност је научна да пипамо и испијавамо и дешператна питања српске историје, а не само оно што светини годи. За истину се морају големе жртве приложити, мој Гедеоне. И не зови ме преосвећеним, кад знаш да то нисам и не желим да будем.
- ГЕДЕОН: Акобогда, преосвећени, ускоро. Нећу да Вас затруђујем, али хора је. Пакујем Вас за Пешту. Из ових стопа идемо за Ириг. Још ћете и на железницу да окасните.
- РУВАРАЦ: Не идем Власима и Цинцарима на ноге и шлус!
- ГЕДЕОН: *(Лукаво)*
Можда бисте више волели да Вам Власи и Цинцари дођу на ноге у Гретег? Ја знам: гостима се Ви радовали никада нисте. А овде ће Вам, богме, доћи и последња шуша и београдска намигуша да подробно истражи и потанко расветли зашто се ето на пример баш Ви, господине мој, прихватити тога часног достојанства нећете. А кад се још у све то умеша политика... Па кад се потегну државни интереси Троједне монархије... Знате да вас је отац Васа на самрти закleo...

- РУВАРАЦ: (*Љућииіо*)
 Куш, Гедеоне! Знам ја добро шта ме је мој покојни отац Василије на самрти заклео. И ја сам Монархији веран био до сада као што сам и данас и као што ћу јој до гроба веран бити. Али ово са епископским наименовањем премашује моје снаге. Не, не могу ја то.
- ГЕДЕОН: Морате, Господине. Бићете сумњиви и црквеним и световним властима ако одбијете. Ево, нисте сами. Ми ћемо Вас подржати у свим Вашим предузећима. У добру и у злу.
 (*Показује на себе и Алимпија, који све време љућаво блене у саговорнике, једнога ња другога*)
- РУВАРАЦ: (*Подсмешљиво*)
 Е, јаки сте ми штихови вас двојица. Шта би ја без ваше подршке!
 (*После краћеј љремшљања*)
 Но, најпоследње. Ајдемоте кад се нема куд. У Ириг, Алимпије! По парадне кочије.
- ГЕДЕОН: У Ириг јакако, па у Карловце. А онда у Пешту. А у Пешти цар. Фрањо Јозеф. Ето, испуниће ми се жеља да видим цара. Него, преосвећени, шта ћемо са овим нашим несрећником Алимпијем?
- РУВАРАЦ: И њега са нама. Некако сам се свикао на његово друштво, на његове неумесне, простачке упадице, народске зачкољице и доскочице. Ако га оставимо самог овде, бог и душа, направиће већ он некога белаја. Запалиће нам манастира. Или ће облежати све ове жене што нам намирнице у манастир доносе. Затући ће га њихови мужеви. Направити од њега Приметну гомилу.
- ГЕДЕОН: Немојте, преосвећени, ко бога Вас молим. Где је он за министарске визите и царске пријеме? Избрукаће нас начисто.
- РУВАРАЦ: Па, оно, јес'. За министра баш и није.
- АЛИМПИЈЕ: (*Поучно*)
 Кад бисмо сви били министри не би имао ко свиње чувати.

- РУВАРАЦ: У праву си, Алимпије. Гедеоне, не противуречи. Куда ћемо нас две невјеже и убога чрнорисца у велики бели свет. Пут је далек, а искушења многа. Алимпије ће нас разговарати гредом.
- АЛИМПИЈЕ: Два лешника ораху су војска. Ја и вас два то су већ тројица. Ко нам шта може. Пешта ће дрхтати пред нама. Дочекаће нас салвама топовским и песмама победним. Као Стефана Дечанског народ иза победе на Велбужду. Јакако!
(Прдне)
- РУВАРАЦ: Е, баш си стока бесловесна, Алимпије. Какви топови у доба Стефана Дечанског! Бог с тобом. Ајде сада. Похитај. Ваља нама путовати. Далеко је до Пеште. А и треба предухитрити Панту. Докле се ми из Пеште вратимо, тај ће се пангалоз већ охладити. А и ко ће смети на владикау српскога удрити!

Пређашњи излазе. Руварац се скљока на диван. Све његове хињене решености нестијаје, као да је невидљивим вејром развејана. Горко се вајка.

- РУВАРАЦ: Значи, то је. Епископи српски и црква српска одреди мене, мене грешног и убогог пустиника, мене раба грешног и недостојног Илариона да будем владика вршачки. Герман и његове подгузне муве, богословска страшила и калуђерски подрепаша сада сеире у радосном и оправданом ишчекивању да ћу напрасно да свиснем од бриге и од муке. Та како ћу ја то пред царском депутацијом, како да отворим своја благоглаголиваја уста и како да вितिјствујем пред царем Францем Јозефом I, и мојим ваздашњим непријатељем патријархом Германом, који ми је ово и приредио јер је хтео да ми напакости, и пред мађарским министром просвете, Августом Трефором, и ко зна пред киме све још не. Та како да вितिјствујем, кад ја вितिјствовати не могу, кад не уумем вितिјствовати. И ја сто пута волијем да будем у манастиру и свађам се са оцем намесником Гедеоном и овим мојим несрећним слугом Алимпијем, и хиљаду пута волијем дворити госте манастирске, куга их изјела дабогда, и ићи у Карловце те се препирати и расправљати с чиновничкијима општинским око манастирских фондова и пензија, него у Вршцу епископску митру носити и Власима вршачким заповедати.

Геден, који није ни изашао, очигледно ђиђраван на овакву реакцију, ђиђрчава клонулом ђосјодину.

ГЕДЕОН: Та, смирите се, преосвећени. Пред царем се језик сам од себе размрсује и речи златоусте из главе излећу. И ко да ми је то тако тешко, витијствовати. Ви, који сте толико хисторичких радњи написали и умне повесне мисли из тмине забвенија на светло дневно изнели...

РУВАРАЦ: Ја витијствовати не умем и нисам ни створен за витијствовање ни за парадирање, нити сам икада био. Пробао сам и ја у млађим данима да саставим слово, беседу, реч, па никад нисам могао ни прокинути, акамоли саставити торжествено слово, те сам приморан био оканути се ћорава посла. Па кад ми је Господ одрекао дар говора, лепог и убеђујућег говора, што ме онда турају и гурају у Пешту, и у Вршац, на позорницу јавну, на публичну предикаоницу, на обшчествену трибину, кад ја за то створен нисам нити сам игда био?

ГЕДЕОН: Море, одбрусите Ви њима, Господине, онако како сте и Панти, и Хрвату Љубићу, и Милоју. И министри аустријски људи су од крви и меса, нису бауци.

РУВАРАЦ: *(Неуђешно)*
Јој, бруке и грдила. Јој срамоте. Ја ћу се тамо, пред царем, спетљати и грозно осрамотити, и нећу моћи изговорити никакву свечану и приличну беседу, и то ће бити крај мојега живота.

Зајамњење.

ДРУГИ ЧИН

Аутобиографске белешке II

- ИСЛЕДНИК: После студија у Бечу, од 1856. до 1859. г. у Сремским Карловцима завршили сте Богословију.
- РУВАРАЦ: Да.
- ИСЛЕДНИК: Опишите нам како је текла Ваша свештеничка каријера.
- РУВАРАЦ: Нема ту никакве каријере. Заиста. 1. јануара 1861. закалуђерио сам се у манастиру Крушедолу. Прозван сам Иларионом и примљен у двор патријарашки. Као ђакон, протођакон и архиђакон вршио сам дужност учитеља у богословском училишту. Од 1872. до 1874. г. предавао сам као професор, а од 1875. до 1882. г. обављао дужност ректора Карловачке богословије.
- ИСЛЕДНИК: У време вашег постављења професор Богословског училишта био је и Герман Анђелић, потоњи патријарх српски?
- РУВАРАЦ: Добро сте информисани.
- ИСЛЕДНИК: Постављени сте за архимандрита манастира Гргетег 1874. године?
- РУВАРАЦ: Јесам.
- ИСЛЕДНИК: Али сте све до 1882. године били и на патријарашком двору у Карловцима?
- РУВАРАЦ: Док ме није горепоменути бачки епископ и “лажи-патријарх” Герман Анђелић отерао у Гргетег и разредио свих дужности на патријаршијском двору.
- ИСЛЕДНИК: Зашто је то учинио?
- РУВАРАЦ: Био сам Герману трн у оку. Још као администратор Карловачке митрополије имао је велика овлашћења. Као патријарх изгубио је сваку меру. Ја га нисам трпио и то сам јавно показивао. Једном сам на помен његовога имена плънуо у страну. Башка што сам га још од пре прозвао “лажипатријархом”. Сутрадан, био је то 1. фебруар 1882. године, из Будимпеште ми је брзојавно поручио: “Из особеног

обзира на обстојатељства, упућујемо Вас да, претходно предавши кључеве Библиотеке митрополитске и богословске архиђакону нашем Емилијану, прјамо у првоје своје опредјеленије, у манастир Гргетег без сваког прекословија и одлагања повратити се имате.”

ИСПЕДНИК: Како сте доживели изгнанство у Гргетег?

Запамћење.

Записи из Гргетега II

РУВАРАЦ: *(Глас из off-a)*
Пиши, Гедеоне:
Уваженом професору Гаврилу Витковићу у Београду!
Поштовани Господине и пријатељу! Фала вам на честитки али немате чему честитати ми. Ја никад нисам желео управе манастирске, ал’ се ипак нисам надао да ће ме исто тако озарити, обеспокојити и из дојакосњег колосека избацити. Горко сам се насмејао на оно место у писму вашем где спомињете диван Гргетег, како је удаљен од светског метежа и како се у њему мирно и спокојно човек одати може научном раду. То су сањарије само, љубезни Господине, као и много друго што којима се човек кад из далека на ствар гледа, лако предаје, ал’ да познајете ви живот у манастиру уобште и у Гргетегу напосе, заиста би се разочарали и могли би само сажалевати и мене, и свакога, који је осуђен да мора с распусном братијом, са самовољним слугама имати посла, а овамо одговоран бити за вођење економије и морати трпити грдње и порицанија од беспосличара, муфлуза и пробисвета којекакви. Но доста о тој непријатној теми...

Расвећљење. Манастирско дворниште. Руварац, у крајком, џунџем кайују, са рукама на крстима, шета по авлији. Ужурбаност, жаџор, она пријатна и помало раздражујућа атмосфера која претходи сваком крепању на џуџ, био он и најкраћи. Руварац издаје последња ујуџиства. Нервозан је. Виче.

- РУВАРАЦ: И зашто овај стари, отрцани кофер из Бановаца? Па зар се такав сме ићи пред цара? И где ми је парадна мантија? Гедеоне?
(*Несћирљиво љоцујкује*)
Ма куд се део онај буцов Алимпије? Колико је то времена нужно да се наруче кочије из Ирига?
- ГЕДЕОН: Не нервозите се, Господине, гужве су велике по путевима. Киша је, и кијамет, већ данима. Сад ће он, сад, не брините. А говор, јесте ли говор спремили?
- РУВАРАЦ: Лако ћемо за говор. Само да утекнемо из Грегтега док нас неки ненадани гости заскочили нису. Дедер, да сравнимо рачуне за ову годину. Оћу да све уредно за собом оставим. Ко зна шта нас може задесити у путу. И кад ћемо, и да л' ћемо се уопште вратити!
- ГЕДЕОН: (*Доћурује му хрју љајира*)
Шта причате, господине!
(*Крсћи се*)
Бог с Вама. Дабоме да ћемо се вратити. Овенчани епископском митром и на ловорикама.
- РУВАРАЦ: Ђути, Гедеоне, и пиши. Издаци за 1886: студенту у Кијеву 20 форинти, једном добром ђаку из Ирига полазећем у Пешту 20 форинти, за суџуке 6 форинти 86 новчића, за поштанске марке 11 форинти 30 новчића, за Даничићев споменик 8 форинти, на тринкгелде 24 форинте, за двоје чакшира 13 форинти 80 новчића, за шешир и ћелепуш 8 форинти, за пенцете на ципелама 2 форинте, шнајдеру за крпеж 4 форинте 60 новчића, за књиге 84 форинте, за увез истих 26 форинти 5 новчића, за цигаре 120 форинти, у Маријенбаду 150 форинти.
- ГЕДЕОН: (*Пише. Задовољно*)
Ето, тако ћете Ви и као владика. Одговорно, скромно и поштено. Такви људи Србија више потребује, е да би се некако на ноге осовила.
- РУВАРАЦ: Као да ће то нешто променити. Страшно је доба за српски народ наступило, мој Гедеоне. Све су се але и ране на њега натоврзле. А и он се сам на себе испизмио, па све о својој штети и на своју пропаст ради. О спокојној жизни ни говора. Историје и

разума нигди нема, просвештеније се завукло и промукло, умственост у Сербалја је ствар добре воље. У држави ни прописа ни заповести нема. Од произвољенија и обстојателства министара све зависи. А сербски министри, као што је то општепознато, велике су хуље и лопови.

ГЕДЕОН: Бог с Вама, Господине. Ма Вама ништа свето није! Море у праву је Стеван Сремац када вели да би Ви најсрећнији били када бисте могли да докажете како је цар Душан Циганином био.

РУВАРАЦ: О томе би ћалову Сремцу имао кратко расужденије...

АЛИМПИЈЕ: *(Упада журно, сав мокар, као да га неко жури)*
Постарајте се, Господине, да расужденије Ваше то буде кратко и што краће и по могућству најкраће јер ево га иде Панта Срећковић без икаквог расужденија, или правије казано, само са једним расужденијем: како да опаучи, клепи, кркне, ркне, кврцне, клоцне, звоцне, звизне, љокне, рокне, згроми, сломи, загвинта, завари, затинтари, готов да бије и убије. Обишли смо га из Ирига, што је било врашки тешко јер се жури као сам ђаво. Много је љут, види се издалека. Богами, биће белаја.

РУВАРАЦ: О, Боже! Задоцнили смо.
(Скљока се у столицу)
Сад ће ме тај незналица и невјежа загући као пса.
(Појмуло одзвања алка на дворишним вратицама)
Ето га. Збогом, мили свете, што би рекао Бранко. Збогом, кнегињице Јулија. Била си дар који нисам заслуживао.

ГЕДЕОН: *(Одрешитио)*
Ма шта то причате, преосвећени? И зашто помињете матер Вашу, уважену госпођу Јулијану, покој јој души? Саберите се, Господине! Шта Вам ко сме овде, у Вашем манастиру?! Ако заповедите, по моме мњењу, најбоље би било да га уопште не пустимо унутра.

РУВАРАЦ: *(Прибира се)*
Не, нипошто, нећу да се прави шкандал пред манастирским дверима. Алимпије, отвори антихристу, да видимо шта оће.

- АЛИМПИЈЕ: *(Заузима одбрамбени сџав. Јуначки)*
 Не бојте се, бранићемо Вас до последње капи крви.
(Одлази до краја двористића, кашље, једва помера
пешка манасџирска врати, набрекла од вејера и
кише)
- ПАНТА: *(Улази, џачније речено, улеће на коњу унуџира. Он*
је висок, леј, оџмен мушкарац средњих година, са
негованим брковима и лаганим, достџојансџивеним
крејњама. Сада је узрујан, џа су му и џокреџи
нервознији. Скочи са коња. Дрекне)
 Где је тај роварац, што ровари по српској историји?
 Дедер сада да видимо је ли Панта џифта и будак? И
 чији су отац и дед и прамдед били по танкој линији
 Бугари, а?
- РУВАРАЦ: *(Прави се невешџи)*
 Зар се тако улази у свети храм Господњи? Ви,
 господине Срећковићу, као уважени национални
 радник, свакојако знате шта је протопоп Недељко
 одговорио бахатим чаушима царским у песми
Урош и Мрњавчевићи када су му на коњима у цркву
 банули: “Одбијте се, силни од силнијех, док у цркви
 закон савршимо!”
- ПАНТА: Пустите ви и Уроша и Мрњавчевиће и чауше и
 протопоп Недељка! И немојте да ми се заклањате
 иза те мантије као нека сека-перса, и да ми на
 кварно потурате Господа. Немам ја посла овде са
 њим. Будите мушко па ми сами на црту изиђите.
 Док нисам извадио кубуру и утепао Вас на месту!
 Што би можда било и најбоље решење.
- РУВАРАЦ: *(За себе, џрејлашено)*
 Знао сам. Ето га. Понео је кубуру!
- ГЕДЕОН: *(Куражно)*
 Најбоље би решење било да се Ви истопа вратите
 одакле сте дошли. Нико Вас звао није!
- ПАНТА: Судбина се некад и сама позове где треба. Но,
 добро, да не затежемо. Ви знате да сте ме оним
 својим чланком у “Стражилову” за срце ујели, го-
 сподине архимандрите. Па ипак, можете бити спо-
 којни. Нисам дошао овамо да се са Вама прегањам
 нити разрачунавам. Моје су побуде сасвим друге
 природе.

- РУВАРАЦ: *(Видно се обрадује)*
 Јелте? Па што одма не кажете. А може ли се знати, молићу лепо, који је прави узрок Вашој ненајављеној визити?
- ПАНТА: То захтева нешто дужу елаборацију. Нећете ли ме, као човек изображен, који је видео света и кретао се у високом, па и у највишем друштву, понудити да седнем и да вам потанко све истолкујем?
- РУВАРАЦ: Извињавам се, господине. Мада у Бечу изшколован, ја сам остао буцов, ван света и прилика, још у младости клонећи се друштва и прибегавајући књизи и науци. Седите, седите.
(Појура му сјолицу)
 Наш послужитељ и економ Алимпије донеће Вам нешто да се окрепите. Је ли по вољи вино, или манастирска препеченица, да се мало повратите? Далек сте пут превалили.
- ПАНТА: Не, хвала. Само чашу воде.
- РУВАРАЦ: Донесидер господину професору, Алимпије, чашу ладне воде.
- АЛИМПИЈЕ: *(Презриво)*
 Лоза и коза воду не бегенишу. Одма, Господине. Само, уважени професор знати мора да је вода из бунара манастирског крајње сумњивог квалитета, пуна муља и труња свакојаког.
- РУВАРАЦ: Алимпије!
- АЛИМПИЈЕ: Добро, добро. Ево трчим.
- РУВАРАЦ: Но, господине Срећковићу, пређите на ствар.
- ПАНТА: Околиштити доиста нећу. Пронео се глас, уважени архимандрите, да сте за митрополита вршачког изабрани.
- РУВАРАЦ: *(Јејко)*
 Добар глас далеко се чује.
- ПАНТА: У Београду велика је узбуна и халабука настала. Сви у восторгу кличу избору и наименовању Вашему, мислећи да ћете Ви као владика много добра на ползу народу својему учинити. Увелико Вам спремају и званичну депутацију, која Вам лично честитке народа србијанскога уручити има.

- РУВАРАЦ: (Ућлашено)
Депутацију? Какву депутацију? Ма јесам ли ја то коме тражио?
- ПАНТА: Када се треба улизивати и улагивати, ми Срби смо, такорећи, без премца у породици европских народа. У Београду се пучанство узмувало и ускоме-шало, у Новом Саду и Карловцима такође. Све се спрема и готови за екскурзију до Гргетега, господине архимандрите. Ствар је свршена. Надајте им се и погледајте их.
- РУВАРАЦ: (Са ужасом у џласу)
Па ко сочињава илити од кога је све састављена та страшна депутација, господине Панто?
- ПАНТА: (Слеже раменима)
Колико ја знам, све саме умне главе и академици. Помињу се поименично: Јован Бошковић...
- РУВАРАЦ: То Вам је један шуњало и мало као уврнут човек...
- ПАНТА: Па гос'н Живаљевић...
- РУВАРАЦ: Жвалави Живаљевић...
- ПАНТА: Па Јован Поповић Стерија...
- РУВАРАЦ: Њега из ђачких година у Бечу као глумца и комедијанта познајем...
- ПАНТА: Још Александар Сандић...
- РУВАРАЦ: Е, то Вам је магарац велики и у великом формату...
- ПАНТА: Ту је и владика Георгије Бранковић...
- РУВАРАЦ: Онај безобразни потомак лажних Бранковића, који у Карловци уз колено седи, не би ли српским патријархом постао...
- ПАНТА: И у име Академије српске господин Стојан Новаковић.
- РУВАРАЦ: И матори Стојан се у то коло упрегао, значи. Воли, Турчин, у свакој чорби мирођија бити.
- ПАНТА: Договор је пао да Вас, чим узмогну, походе и Љуба Стојановић, србијански министар на расположењу, библиотекар Јован Томић и фришко ожењени Станоје Станојевић, али без лепше половине.

- РУВАРАЦ: Тога сам се и плашио. Све су Вам то, господине Панто, господа високога ума и знатне учености, али без велике скромности.
- ПАНТА: Знам! Сви ће Вас они тапшати по рамену и честитати Вам као бајаги искрено и од срца.
- РУВАРАЦ: А што се то Вас тиче? Што сте Ви дошли? Шта Ви оћете?
- ПАНТА: Они су сви намерни да Вас увере у оправданост избора и да Вас охрабре, господине архимандрите. А ја оћу све контра од њих. Ја оћу да Вас разуверим и обесхрабрим. И да Вам помогнем да одлуку правилну у овој ситуацији донесете.
- РУВАРАЦ: А то је?
- ПАНТА: Да се владичанскога достојанства одрекнете.
- ГЕДЕОН и
АЛИМПИЈЕ: *(Зину у чуду)*
А?
- РУВАРАЦ: Па Ви ми стварно добра желите, уважени професоре. Ваше се намере, изгледа, поклапају са мојим најинтимнијим жељама.
- ПАНТА: По припремама судећи, не би се рекло.
- РУВАРАЦ: Ја путовати, свеједно, морам. А коначну одлуку још донео нисам. Али чиме бисте ме Ви то разуверили, господине Панто? Баш сам љубопитљив да чујем Ваше разлоге?
- ПАНТА: Ја знам, господине архимандрите, да Ви о мени мислите све најгоре.
- РУВАРАЦ: Ма, какви, гос'н Панто...
- ПАНТА: И да ми не верујете ништа под милим Богом.
- РУВАРАЦ: Откуд Вам само та идеја...
- ПАНТА: Пустите! Знам да сте чврсто и неопозиво убеђени како она магарчина Панта Срећковић нема ни појма о историји као науци.
- РУВАРАЦ: Сачувај Боже...

- ПАНТА: (Одсечним гестом)
Молим Вас! Инсистирам на отвореном разговору. Ето, ја на пример мислим да управо Ви, пречастни архимандрит Иларион Руварац, немате ни појма о историји као науци.
- РУВАРАЦ: Јер?
- ПАНТА: Јер историја није прост збир чињеница и голих факата, већ нешто много више од тога.
- РУВАРАЦ: Као на пример?
- ПАНТА: Историја је идеја. Визија. Она сама по себи није ни лажна ни истинита. Историја је истински истинита само ако ће леп и пријатан спомен о народу коме припада оставити.
- РУВАРАЦ: Како то код Вас све делује просто!
- ПАНТА: Приде још мора бити искрено заинтересована за судбину отечества.
- РУВАРАЦ: Патриотизам је важан, наравно.
- ПАНТА: Зато се мора здраво пазити шта ће у књигама записано бити. Не мора се све у рабош метнути. Није историја сточна пијаца па да се на кантару мери.
- РУВАРАЦ: Није, није, нипошто...
- ПАНТА: Зато је Доситеј поручивао да се не пише историја Карађорђејина времена: "Јер ако истину опишемо, вели он, биће за нас више срамоте него славе, а да лажемо, то за поштеног човека није. Зато оставимо нека туђини пишу, па што год буду о нама зло писали, други ће рећи да је то из пристрастија, па ће сумњати, и ми ћемо сачувати име наше."
- РУВАРАЦ: Аферим, Панто. Алимпије!
- АЛИМПИЈЕ: А?
- РУВАРАЦ: Иди донеси господину професору једну јабуку. Уста су му се осушила од испразна наклапања и наглавадања, рекао бих.
- АЛИМПИЈЕ: Ја оћу. Ал да зна уважени господин професор да је овако исто крагујевачког капетана Станишу Марковића Млатишуму убила јабука кроз коју је отровна игла провучена била.

ПАНТА: Није га убила јабука него трговац Јован Бакић који је отров зготовио и у јабуку потурио. А ја баш оћу једну ајдару из врта пречастног господина архимандрита. Не мари ако је накисела као и његово лице.

Алимџије одлази.

ПАНТА: (*Насџавља ѓде је сџао*)
Без родољубиве историје не може бити ни правог националног одушевљења, па ни напретка народнога. Зато историчар род свој мора искрено љубити.

РУВАРАЦ: О, да сте Ви прави патриота, господине Срећковићу, то је општепозната ствар.

ПАНТА: Ругајте се Ви само, пречастни, ругајте. Али се моме патриотисмусу чудити немојте. Речено је: ко више може от други, а не чини више добра него остали, он се је родио на свет само да се осрамоти.

РУВАРАЦ: Красноречије Ваше на великој је цени, г. Панто.

ПАНТА: Оштроумије Ваше пак непроцењиво је, господине архимандрите. Од њега се чувати ваља.

РУВАРАЦ: Сад, кад смо се тако лепо искомплиментирали, и сам ћу дозволити себи, поштовани професоре, малу, али лековиту дозу искренности.

ПАНТА: Endlich. У среду удрите!

РУВАРАЦ: Оћу. Ваша *Исџорија срџскоџ народа*, Панто Пантелијо Срећковићу, одаје човека који о историјској критици појма нема, но се према разноврстним изворима односи онако безазлено као и свако дете и прости народ!

ПАНТА: Охо!

РУВАРАЦ: Одаје аутентичну будалу и глупака!

ПАНТА: Без вређања, попе!

РУВАРАЦ: И напоследку, одаје човека Србина, претераног патриоту, у којег је јаче чувство и жеља од ума и разума.

ПАНТА: То је већ боље.

- РУВАРАЦ: Вас не занима уопште каква је то грађа што сте је прикупили, господине Панто! Да ли је трула и од црви расточена или је здрава и јака грађа. И да ли су они извори које сте прибавили чисти и бистри, или мутни и замућени?! Вама је све то лањски снег!
- ПАНТА: О, је ли? А је ли лањски снег и то што ћете несрећног грофа и деспота српског Ђорђа Бранковића као “лажова, швиндлера и варалицу” представити нацији управо у часу када се у Новом Саду сазива оснивачка Скупштина Уједињене омладине српске која ће истога грофа Ђорђа Бранковића на пиједестал борбе за аутономију народну истаћи. И што ћете плувати по цару Душану док Новим Садам дефилују одушевљени омладинци српски у “душанкама” и са српском тробојком?
- РУВАРАЦ: Каква су то подметања? Шта сте тиме желели рећи?
- ПАНТА: Ништа, господине архимандрите. Само оно што је ноторна чињеница. И што сви по Србе добромислећи Срби, изузев Вас и Ваших ученика, које-каквих Станојевића, Радојчића или Радонића лично виде и још боље поимају.
- РУВАРАЦ: А то је?
- ПАНТА: Да сте Ви својим писањем и уопште узев јавним деловањем непроцењиву штету српскоме национу учинили. Да сте у целости у корист Аустријске царевине и на руку угарској хегемонији, а контра српским интересима радили. Да сте се окомили на све оно што је у народу здраво и јако. Да сте из петних жила настојали да праве родољубе и патриоте изложите подсмеху, да их плунете, угазите, упрљате и понизите. Да њихове радње дискредитијете, а успехе омаловажите. И да Вам посве логично, као заслужену и нимало преплаћену награду за толики и тако напоран, годинама спроводећи свакодневни труд, аустријски император епископско достојанство додељује. Ето, то је оно што сви виде и што нико не жели да Вам каже. А то је истина. Једина, непорецива и непоткупљива истина.

- РУВАРАЦ: *(Црвен као булка)*
 Вама је, може бити, познато да је мој отац, Василије, граничарски парох, заклео и мене и моју браћу и сестре тестаментом на верност и покорност цару. И ја сам моју заклетву држао целог живота. Али то не значи да сам икада противно интересима народа српскога радио.
- ПАНТА: *(Наставља своју мисао)*
 А када је дејство Ваше мисли толико погубно и по народ штетно са положаја који имате, из мира и забачености манастира Гретега, колико ће оно погубније и штетније бити када у јавни живот уђете и као епископ станете своју ненародну и негаторску политику у народу као заразу ширити?!
- РУВАРАЦ: Какву политику?
- ПАНТА: Негаторску. Како Вук Бранковић није издао на Косову, како “жура” Вукашин није убио цара Уроша, како Лазар није био српски цар, како Милош Обиличић није убио султана Мурата. Како није било ничега, ни Србије ни српства. Ничега није било, и ничега неће ни бити. Узалудни су нам сви напори и прегнућа, нама, непостојећим Србима. Улудо трошимо снаге. Што би Ваш брат Димитрије рекао: спаса нам нема, али пропасти ипак нећемо.
- РУВАРАЦ: Ето зашто ја хоћу кадикад да одадрем род Ваш шовинистички, и Цинцарчиће и Бугарчиће који су Вам браћа по крви јер мисле једнако као и Ви. Јер сте Ви, господине Панто, управо сте Ви и Вама слични генији, попут Милоја Сумасишавшег Милојевића, од кнеза Лазара и његових војвода направили слепце и блуне.
- ПАНТА: Удрите слободно, велечасни.
- РУВАРАЦ: Ја, дакле, кварим народ. И чиме га кварим? Истином. А шта ви чините?! Измишљате историјске изворе. Кујете записе и натписе. Спевавате народне песме. Па докле више, браћо Срби?!
- ПАНТА: А шта би, по Вама, требало чинити?
- РУВАРАЦ: Требити зрно од кукоља, таманити драчу и коров, растурати гној вековима нанесен и набацан те не може од дебелог гноја зрнце истине да проклија. Ето, то се чинити мора.

- ПАНТА: И шта нам онда саветујете, пречастни господине архимандрите?
- РУВАРАЦ: Да се оканете истраживања и доказивања српског порекла Маџар Јанка од Ердџељ крајине, и свете Петке, и Арбанаса Ђурђа Скендербега, јер истражујући то истраживаћете Маркове конаке.
- ПАНТА: И ја ћу Вама нешто поручити. Ваш суд о деспоту Ђорђу Бранковићу ме је крајње непријатно изненадио. Ако је и од Вас, много је. Ви као историчар имате и права и дужности да се узвисите над свим предрасудама и по слободном уверењу своме да рекнете попу поп, а бобу боб. Али немате права да се поигравате са судбином Српске војводине, и да се изругујете највећим синовима српског народа. Ето, ја рекох, и спасих душу. А сада неизоставно морам ићи.
- РУВАРАЦ: О, ја сам Вам доиста захвалан на искрености, господине професоре. Чему журба? Ни кафу попили нисте.
(Виче)
Алимпиије! О, Алимпиије! Тури кафу за уваженог госта из Београда.
- АЛИМПИЈЕ: Ја оћу, не велим. Оно јес' да је ономад пречастног архимандрита треношког Стевана Јовановића турски паша у Малом Зворнику уклонио сипајући му отров у каву...
- ПАНТА: (Прекида га)
Ја кафу не марим.
(Пакосно)
А ићи свакако морам, како би другим Вашим обожаватељима места уступио. Збогом, господине архимандите. И имајте у виду оно што сам Вам рекао.
- РУВАРАЦ: Збогом, господине професоре. Желим Вам најискреније да баталите науку. In vivo сте много згоднији него што би се то према вашим историчким радњама закључити могло.
- ПАНТА: И ја Вама узвраћам са једном једином жељом: пера се никада више и ни по коју цену лаћати немојте!
- РУВАРАЦ: Алимпиије, прежи господину Панти да се креће.

- АЛИМПИЈЕ: Ja оћу, није да нећу. Али господин Срећковић као историк српски свакако знати мора како је тако исто славни деспот српски Стефан Лазаревић пао са коња и без ноге остао. А то је и узроком што је живота лишен био...
(*Панџа одлази*)
- РУВАРАЦ: (*Довикује за њим*)
Долазите ми чешће, не бојте се да ћемо се напрељубити.

Затимњење.

Лицидерске сличице II

- СТЕРИЈА: (*Глас из off-a*)
Осим мало послабог гласа, који приписују њеној пређашњој болести, г. Јулији ништа не оскудева, што позоришницу наклоности достојном чини. Уопште је представљање данас добро било. Изузимајући што неки нису своје роле добро знали, које се никако опростити не може. И поред свих оправданих замерки и примедба, *Анђело*, *џиран од Падуге* једно је од најбољих народних дела: љупко, пријатно и свечано. А таква је и господична Јулија Кениг. И поред тренутне нервне кризе и умствене малаксалости, од ње се тек могу очекивати велика и највећа дела.

Расвејљење. Slavisches Kaffehaus Грлићев. Омиљено сџецишџе Вука, Ђуре Даничића, Бранка Радичевића, Змаја, Ђорђа Појовића и дружих. То је месџо које Руварац особџшо воли, и гђе скоро свакога дана, из своје скромне собџце на Видну, у близини Белведера, долази да чџша новине, џџје јаку црну каву и џуши добре цџгаре, које је целога живоџа сџрасно љубио. Кавана је џољуџразна. За једним сџолом седе Сџевица Димџџиријевић, Александар Вукашиновић Вукас и Ђура Милосављевић Цџбра. Пџјано џевају џџужне џесме из завџчаја. За друџим сџолом су Змај и Руварац.

- РУВАРАЦ: Љубезни имењаче, мили Јоване. Свет је овај opak и неваљао. Много је беде и муке у њему. А ја сам међу свима несрећнима и невољнима на овоме све-

ту још несрећнији и невољнији. Души мојој спаса нема и неће га ни бити.

ЗМАЈ: Шта ти се десило, драги имењаче, мили Јоване? Никад те до сада нисам видео оваквог. Да се ниси заљубио?

РУВАРАЦ: Све ми се десило. Тужан сам ти, имењаче. Тужан, снужден и рањен.

ЗМАЈ: То онда једино љубав може бити.

РУВАРАЦ: Срце ће ми препући од жалости. И ја морам да се исплачем, да откријем јаде своје, да се исповедим пред верним, срчаним, старим, многоискушаним пријатељем... Јест истина драги, љубезни, мили, најмилији пријатељу, саветниче, наставниче мој, - погодио си, досетио си се, прокљувио си. Ја сам заљубљен.

ЗМАЈ: Па то је здраво лепо, мили имењаче. Зашто си онда тужан и снужден? Треба да се веселиш и од радости да певаш. Али не као ови наши убоги земљаци. Погледај их само. Несрећници.
(Песма за суседним сѐолом њостјаје све снажнија. Ломе се чаше)

Еј, бећари. Може ли то мало лакше?

РУВАРАЦ: Ја теби само, мили имењаче, теби поверавам ту тајну. Сад притеци у помоћ, сад ме лечи, ако знаш лека против те љубови неприличне и немогуће.

ЗМАЈ: Зашто неприличне и немогуће, мили имењаче, да од Бога нађеш? Може ли се знати која је срећница?

РУВАРАЦ: Моја драга је најлепша жена у Бечу.

ЗМАЈ: Е?

РУВАРАЦ: Она је чувена позоришница и уметница.

ЗМАЈ: *(Несћирљиво)*

Ма прокини већ једном, имењаче, не пеци ме на тихој ватри.

РУВАРАЦ: *(Свечано)*

Господична Јулија Кениг.

ЗМАЈ: Господична Јулија Кениг? То прекрасно анђеоско створење? Честитам, Јово. Ма види ти њега! Ко би се томе надао?

- РУВАРАЦ: Ти ме знаш да сам ја уопште човек малко дрвенаст и што се тиче друштва друштвен као пањ, сувопарној науци предан и досадним јуридикким студијама посвећен. Али пањ тај, кад се једном већ запалио, он не тиња, већ гори и пламти у пламену несавладиве несретне љубави, која ће ме на крају живота стајати.
- ЗМАЈ: Немој тако, Јоване!
- РУВАРАЦ: А да како ћу? Заљубио сам се, школе свршио, паре потрошио, и сада ме родитељи терају назад, да се вратим кући и у државну службу ступим. Драга Јулија неће ни да чује за мене, љута је и не жели више да ме види. Повериоци пристижу. Нигде светла ниоткуда, да обасја моје тмурне дане. А најгори ми је онај твој “брат Степа”. Њега више сносити не могу.
- ЗМАЈ: Брат Степа? Стевица Павловић? Адвокат? Зашто сад па он, имењаче? Па он је потпуно безлобив. Драг деран, и угодан за друштво. И сав је наш, милетићевац. До сржи је задојен идејама и уверењима Омладине српске.
- РУВАРАЦ: Уверењима? Нема ти тај никаквих уверења. А и да их има, разуверио би се за једну вечеру. Ти га браниш и држиш га стога јер ти је земљак, Landsmann, твој комшија, твој “Стево брате” с којим си се испрва слизао и наљубио овде у Бечу. Али је оно пакосно, једко створење, зелембаћ гнусни, Квазимодо један. Угодан за друштво, велиш. Шипак. Баш по његовој дружби - трговачким калфама -, по његовом осмејивању простом и тупавом, види се да то мора бити велика хуља, велики обешењак, а уједно и глуп и ограничен човек. Прави Тартиф. И што је најгоре, натоврзао се на мене, па никако да ми се скине с грбаче. Стално ме задиркује за господичну Јулију. Прати ме као кер, који њушка и бушка, који лаје и бали где стигне.
- ЗМАЈ: То је зато јер је љубоморан на тебе. Ти, мора бити, знаш да је брудер Стевица ономад врло ружне гласове пронео како је уважена господична Јулија Кениг имала част његовом љубезницом бити, у исправност чију, мислим на гласове, нипошто на

уважену господичну Јулију, ја истински подозревам. Али, брат Степа је такав. Он иде од једне фројлајн до друге, а за женидбу тражи богату, добру партију. И наћи ће је тај, несумњиво.

РУВАРАЦ: О, ја жене доиста никада разумети нећу. Али што да чиним са оцем мојим Василијем, који ме једнако позива да се из Беча, сад кад сам студије свршио, у Карловце вратим и за неку државну службу узмем? И како да оставим љубав мојега живота, господичну Јулију Кениг? У дубоком сам нервном растројству. Глава ми пуца од бриге. Што ми је чинити. Боже, што ми је чинити?! О, ја ћу на крају у манастир отићи.

ЗМАЈ: Зар ти, Јово, да закопчаш монашку мантију и попритегнеш појас од кострети око струка? Ти у калуђере? Та, ајде, немој се са мном тако шалити, деране ниједан! А оцу, шта си одговорио на његове позиве?

РУВАРАЦ: Да сам зањат. Да учим. Да имам и неких абстручних послова. Не враћам се, оцо, рекох му. Само ме жандарми могу у Карловце вратити.

ЗМАЈ: А он?

РУВАРАЦ: А он стварно послао жандарме. Мој Василије. Денунцирао ме државној управи у Бечу да сам ја једна јако сумњива персона, да сам студије свршио и да никаквога посла ту више немам. Долазили су ми аустријски полицајмајстори да провере моје папире и да се за моје младалачко здравље распитају. Не спава мој Василије.

ЗМАЈ: О, па то је већ озбиљно постало?

РУВАРАЦ: Велим ти, имењаче. Моје су околности ужасне. Средствима више никаквим ја располагати не могу. У најкраћем: шешир излупан, хаљине одрцане, чизме подеране. Телесна рана премршава и одвећ фругална. Месо фабула. Кредита нигди више. Дуга к томе. Квартир у опасности изгубљења. Ето, то ти је моје жалосно стање, мили имењаче.

БРАТ СТЕВА: *(Улази у Грлићеву кавану. Надобудан џаун, заљубљен у себе. Угледа два Јована у разговору. Прилази им. Гласно, да сви чују)*

- О, Јово, и ти си омастио брк? Чувај се позоришница, Јово. Ко рукама мед меша, прсте олиже. *(За суседним сџолом жалосџивну ѓесму ѓрекида ѓромоѓласан смех)*
- РУВАРАЦ: Ма шта Ви то ...
(Хоће да усџане и да ѓа удари. Змај ѓа сѓречава)
- ЗМАЈ: Пусти, деране, он је такав, не наседај на провокацију.
(Сџевица, уз ѓеаѓралан наклон наѓуѓѓа кавану)
Него, дај да видимо како се твоје прилике побољшати могу. Напиши му писмо.
- РУВАРАЦ: Оцу?
- ЗМАЈ: Оцу Василију, није ваљда брату Стеви. Напиши му једно скрушено, покајничко писмо, у коме ћеш му као високопочитајемом родитељу захвалност исказати за све што ти је пружио. У томе ћеш му писму казати како ти је он у животу увек био највећи пријатељ, најбољи учитељ, најразумнији родитељ et cetera. И да ћеш га у свему слушати и покоран му бити.
- РУВАРАЦ: Шта?
- ЗМАЈ: А да ни он, с друге стране, одрешитијег, разборитијег, на собственим ногама стојећег, са малим задовољног сина нигде наћи не може.
- РУВАРАЦ: Али, ја се вратити нећу. Заклео сам се Јулији. До гроба ћу са њом бити.
- ЗМАЈ: Наравно да ти своју драгу Јулију изневерити нећеш. Ово је само мали тактички маневар.
- РУВАРАЦ: И онда?
- ЗМАЈ: Онда ћеш му искати 40 форинти да ублажиш своје неповољне околности, да поравнаш дугове и намириш кредите, како би се у отаѓбину вратити могао. Реци му да су ти и духовне и материјалне околности ужасне, да су средства на измаку, да кондиције више немаш ни зере. Остави адекватно впечатљеније, имењаче. Гани га мало.
- РУВАРАЦ: *(Резиѓнирано одмахује руком)*
Не знаш ти мојега оца Василија. Он ти је граничарски парох, прави хајдук. Њега ганути, то је

највиша уметност. Од како сам студије свршио, ја му цвилим као гуја у процепу. Камен би се смиловао. А он само једно понавља: “Ја му новце шиљем, а он са пијаном братијом каванском и са бечким позоришницама све потроши, поједе и провућка.”

ЗМАЈ: Подсети га на минуле научне успехе. Реци да си награду од Вука на књиге и на науку потрошио. А да као просјак вегетираш. Какав капут, какве чакшире, какав шешир, о томе ти ни да сањаш не можеш. Реци му да ћеш се у истим оним аљинама, што си у Беч дошао, кући вратити.

РУВАРАЦ: Али ја не желим да се кући вратим. Ја то не могу. Не смем. Обећао сам Јулији да ћу у Бечу остати и да ћу је за жену узети.

ЗМАЈ: Ма ко ти тражи да се кући вратиш?! Ово ти је само мало одлагање, док се страсти не смире.

РУВАРАЦ: Мој отац Васа се никада смирити неће. А он страсти никаквих и нема. Да му се син ожени бечком позоришницом? Никада. Пре би ме се јавно у “Таг-блат”-у одрекао.

ЗМАЈ: А мати Јулијана?

РУВАРАЦ: О, она је још гора. Мати, моја мила мати, која ме је увек као мезимца својега гледала и у свему ми повлађивала, када је дознала за Јулију, потпуно се обрнула. Неће ни да чује за мене. Или ћу се вратити, поручује ми она, или ћу јој цвеће на гробу сејати.

ЗМАЈ: Пробај да је обратиш.

РУВАРАЦ: Пробао сам. Честитао јој имендан, после низа година. Ево, слушај: “Високопочитајема мамо! С највећом радошћу узимам перо у руке, да по старом, од мене кроз више година пренебрегнутом обичају, вама сутрашњи имендан честитам: да вам за вашу материнску љубав најтоплије благодарим, и најунутрашњију жељу изјавим: да вам Бог најдрагоценије благо, здравље сахрани и живот продужи. Љубећи руку, јесам најблагодарнији син, Јован Руварац.”

ЗМАЈ: И?

- РУВАРАЦ: Ништа. Као да им је срце од гранита.
- ЗМАЈ: *(Резиџнирано)*
 Онда се, Јово, кући вратити мораш. Нема ти друге. Или можда оћеш да трунеш у Грлићевој кавани као што ће овај овде Цибра, или његов побратим Вукас, или Стевица Димитријевић до истека века својега? Размисли, Јово, добро. Другог ти избора нема.
- РУВАРАЦ: *(Исија чашу до дна)*
 Има, мили имењаче. Има. Манастир.

Затим њење.

Записи из Гргетег III

- РУВАРАЦ: *(Глас из off-a)*
 Пиши, Гедеоне:
 Господину Сави Давидовцу, у манастиру Гргетег 22. новембра 1886!
 Писмо твоје од 19. новембра примио сам, са сузама и кроз сузе прочитао и опет и опет. Јучер је био мој имендан, и надајући се, да ће ми из Ирига доћи пријатељи да ми поздраве имендан, уклонио сам се у понедељак после подне – и не добивши с поште писма и новине и не знавши да је по “Лојду” избор мој већ превишње потврђен – к брату мом а твом имењаку, оцу Сави у Јазак, где сам јучер и пробавио – а данас се у подне овамо вратио и нашао у “Лојду” вест ону о мом потврђењу. Затим сам прочитао твоје братско писмо и премда сам у души уверен и из сваке реч’це видим, да је речи те кол’ко памет тол’ко и срце твоје, срце пуно чисте братске љубави диктирало, нисам се ипак ни успокојио ни утешио – нити ми је и најмања зрака синула у срцу мом. Сукобили су се обзир, запао сам у најужаснији конфликт! Ах Боже, створитељу и спаситељу мој, укрепи ме и дај ми силе, да се само одважим, било на једну или другу страну. Нисам самовољан, не уздам се у се, нисам јогуница, али против савести

не могу и нећу се огрешити и обтеретити душу своју грехом против Духа Светог! Ту жртву не може нико захтевати од мене! Ја сам крив што сам запао у тај кофликт. Никад нисам био одлучан и увек сам пропустио прилику, кад треба рећи, што се мора рећи у своје доба. Моја је воља болесна. А човек који од те болести болује, није за свет и за рад у свету, било на светском, било на црквеном пољу. Но то су пуне рефлексије, а у оваком случају, у ком се ја налазим, не помажу. Решити се морам – и ако се решим као што ти не желиш, молио би те и молим те, нек ме цео свет пљује и презре, нек ме анатемише, ти ћути, ти се не бацај каменом на мене и немој се кајати нити стидити од света што си ми до данас био пријатељ!

Расветљење. У манастирској одаји њрочлана делегација: Јован Бошковић, Стојан Новаковић и Станоје Станојевић. Напољу је права олуја. Лије као из кабла, ветар са фијуком њродире кроз рагасијове, леди косици и мрзне крв у жилама. Дейуџација је нестирљива и уморна. Неки су и ѓладни.

БОШКОВИЋ: Ја Вам реко. Боље да смо се у среду најавили. Данас се пречастни пакује и неће ни имати времена за нас. А и мокри смо скроз наскроз.

СТОЈАН: А да смо се у среду најавили, као да гледам да би нас дочекао љутит одговор господина архимандрита: “Средом се код нас пости, можете доћи само на пасуљ.”

СТАНОЈЕ: Ми овамо нисмо ни дошли да једемо нити да пијемо. Наши разлози нису тако вулгарни.

БОШКОВИЋ: *(Крчи му стомак)*
Наши разлози нису, али стомаци јесу. Од Карловаца се ничим не заложисмо. А пут је подугачак. До Карловаца железницом, па док смо нашли таљигања да нас доведе до манастира Гргетеге... Ехехеј!

СТОЈАН: Ми смо све урадили према процедури. Речено је: писмену препоруку предати манастирском намеснику, оцу Гедеону да је уручи архимандриту. Али хоћеш! Гедеона ни од корова. А Иларион нам хотимично потури оног излапелог Карађорђевог исписника. Пакосник.

(Имитира Алимџија. Уњкавим ѓласом)

“Господин је већ отишао у своје собе. Вечера је прошла. Архимандрит Руварац вас примити не може.”

БОШКОВИЋ: Каква дрскост! Нечувано.

СТАНОЈЕ: Зашто Ви не ургирате? Ви сте пречастном господину архимандриту у Бечу најбољим школским другом били.

БОШКОВИЋ: То ми код њега данас само одмоћи може.

Појављује се Алимпије. Шеја.

АЛИМПИЈЕ: Добро, јесам ли Вам сто пута рекао да се господин архимандрит одмара, да је уморан и болестан, да рано ујутру путује за Пешту, и да Вас примити данас неће и не може?!

СВИ: *(У џлас)*

Да, да. Чули смо. Али ми...

АЛИМПИЈЕ: *(У крајњој резигнацији)*

Ето. Што би рекао Карађорђе: “Којекуде, говорити а мом курцу, а Петру Добрњцу, све је једно!” Па шта онда више чекате и чамите овде?

СТОЈАН: *(Увређено)*

Господине, не будите прости! Ви сте у манастиру, зар ја треба на то да Вас подсећам?! Ми господина Руварца пре његовога одласка у Пешту неизоставно морамо видети.

СТАНОЈЕ: Не идемо док га не видимо.

БОШКОВИЋ: Макар се од глади и онесвестили.

Улази Руварац, разбарушен, неиспаван, измучен, у овешћалој и окрчалој доњој манџији, која је у врху остјала незакојчана. Гриве ђа и изједа нека унутрашња мука.

РУВАРАЦ: Пустите Алимпије. Знам их ја све добро. Тврде су то главе. А и образи. Неће ти устукнути, док не постигну што су наумили, знам ја.

(Раздра се одједаред)

Шта сте дошли? Ми се за Пешту спремамо, све је изврнуто на тумбе, ни ми немамо шта да једемо, ни ми немамо где да спавамо! Шта сте дошли? Ко Вас је звао? Шта оћете?

(Уморно)

И што вас је тако мало?

- БОШКОВИЋ,
СТОЈАН,
СТАНОЈЕ: (Какоћу сви у један џлас)
Живео! Живео!
(Свак се штруди да надјача оне друџе)
Бог Вас живео, многопоштовани господине архи-
мандрите, Бог Вас поживео сто година!
- РУВАРАЦ: Са овом мојом бољком, богами, тешко.
- СТАНОЈЕ: Шта Вам је пречастни? Болесни сте?
- РУВАРАЦ: Болесни смо сви од првог до последњег, и ви који мислите да сте потпуно здрави, и сви остали, сви смо болесни, цео је народ наш болан и преболан, и стога и не ваља ништа што год радимо.
- СТОЈАН: На шта се жалите? Које симптоме имате?
- РУВАРАЦ: Симптоме очне неурозе.
- СТАНОЈЕ: Чега?
- РУВАРАЦ: Чим отворим очи, ја се унервозим. Не могу да гледам људе. Смучили су ми се.
- СТОЈАН: Али Ви се с Богом, а не с људима у манастиру разговарате.
- РУВАРАЦ: Што се тиче Бога, од Божје стране ми боље бити не може. Али од стране људи ништа изостало није.
- СТАНОЈЕ: А по Вашем изгледу судећи, пре би се могло поми-
слити да патите од несанице. Изгледате као да данима ока нисте склопили.
- БОШКОВИЋ: Добро, Станоје, не затежи. Ето, пречастни, нисмо дошли да Вам реметимо припреме, нити нам што од Вас потребује. Дођосмо ето по овом кијамету да Вам имендан честитамо. И у Пешту да Вас с прија-
тељском подршком испратимо.
- РУВАРАЦ: (Смекнао је. Гануџо)
Ја Вам се, господо, на доброты Вашој најсвесрдније захваљујем. Није требало.
- СТОЈАН: Благослов српскога народа и милост Божија нек увек почивају и прате Вас на путу том, којим сте ударили тражећи истину.
- РУВАРАЦ: (Мекеће)
Алиmpiје, изнеси вино. Жао ми је господо, што није

лепше време, па да поседимо на “Табли”, као обично, на клупама од камена, тамо где је човеку цео Срем под ногама, где поглед допире све до белих измаглица Авале и Београда, преко плавичастих обронака Фрушке Горе. Али лоше време је уједно и узроком што сте нас у манастиру уопште затекли. Стога, идемо у манастирску трпезарију да попричамо о научним новостима и да се подначинимо малко.

БОШКОВИЋ: Најзад.

РУВАРАЦ: *(На одласку)*

Реците ми, господине Стојане, да ли су истините вести да господин Јагић удаје кћер јединицу Станку за Србина католика, родом Дубровчанина, професора Решетара?!

СТОЈАН: Јесу.

РУВАРАЦ: А реците ми, Станоје, ако није превише индискретно, је ли тачно да сте се Ви венчали са Олгом Белићевом сестром?

СТАНОЈЕ: Истина је и то.

РУВАРАЦ: Па јесте ли Ви то Арнаут када никоме своју вајсовицу показати нећете? Што је не доведосте, да је у друштву званично представите?

СТОЈАН и *(Једва су дочекали)*

БОШКОВИЋ: Јесте, Станоје, што?

СТАНОЈЕ: *(Нећријатно му је)*

Ма, није ово приватна посета...

РУВАРАЦ: Да знате, господина Љубу Ковачевића сасвим сам до конца изгустирао. Та то је један шепртља и сметењак. Поручивао и писао да ће доћи овамо у Гргетег, па и ја сам, што иначе нисам никад чинио, позивао и писао му двапут-трипут да дође те да се наразговарамо сити – па га ето нема до данашњег дана. А ето, није могао ни са вама сада поћи! Прави је Србијанац.

БОШКОВИЋ: Господин Љубомир Ковачевић се извињава што је из делегације изостао. Разлогом су били неодложни државни послови. Поздравио Вас је и господин Јован Стерија Поповић.

- СТАНОЈЕ: И владика Георгије Бранковић.
 СТОЈАН: И господа Живаљевић и Александар Сандић.
 БОШКОВИЋ: И Милан Ђ. Милићевић се пардонира што није могао доћи...
 РУВАРАЦ: Господин Милан Ђ. Милићевић ми је пре неког времена послао неку тобож своју фотографску слику, па га се нисам много ни пожелео. Но, на тој мени посланој слици фотографисан је неки леп, тек проседи и круто држећи се господин – а такав није Милићевић целог свог века никад био. Па сад речите, да и тај Милићевић није сујетан човек?

Сви њрасну у ѓрохоџан смех.

- РУВАРАЦ: О, радујем се што сте овде. Ноћ је наша, драги пријатељи! А ујутру, господо, сви на пут. Ви у Београд. А ја у Пешту.

- БОШКОВИЋ,
 СТОЈАН,
 СТАНОЈЕ: На пут.
(Дижу чаше увис)

Зайтамњење.

Лицидерске сличице III

- СТЕРИЈА: *(Глас из off-a)*
 Представљање није било отлично; нит се може с представљањем од 20. априла сравнити. Једно имам навластито приметити, да свако весело позорије од цене губи, ако се позоришници смеју, сувише, кад то бива од женски лица. За сад остављамо ово лице назначити поименце, ал' други пут нећемо моћи опростити; јер то показује неко неуважавање свога занимања, или гледатеља. Хистерични смех, који је ова позоришница у најгорем часу произвести имала, сведочи о томе да нервно стање речене персоне поприма управо драматичне размере. Бојати се да је реч о свршетку једне бриљантне, у почетку тако обећавајуће каријере...

Расвећљење. Крај болесничке постојење у чистој, белој и љолој соби некаквог бечког санаторијума, постојано изгубљен и одсућан, Јован Руварац. Осетио је. Видно је забринут. Крши прсте и сваки час се надноси над пацијентом. У кревету, бела од зидова собе у којој обилази, са ућаленим шареним очима и челом које зори у грозници лежи госпођица Јулија Кениџ. Лице јој је сивавично ућало, зенице сјајаве и зажарене, усне изрижене и суве. Дрхти као ируи. Ућлакана је, са модрим колутовима испод очију. Свако мало у очима јој заискре сузе)

РУВАРАЦ: (Покушава да своме говору да што лежернију ноту)

А видиш, мислим да ти то свих ових година није даред поменуо нисам. Да ли знаш да се и моја мати Јулијаном зове? Неко би рекао да је то случајност, али не. Случајност је друго име за божанску промисао. Преизјадно име. Јединоименително за све красоте женскости.

ЈУЛИЈА: И у овоме часу ти ми причаш о красотама женскости? О, какав си ти лицемер.

РУВАРАЦ: Немој тако, Јуло, голубице мила. Опет ћеш ти позоришницом бити. Само да се мало у глави прибереш, да ти се мозак разбистри...

ЈУЛИЈА: Реци ми, зашто си ти уопште дошао? Хоћеш још мало да ме мучиш? Иди. Не желим више да те видим. Никада.

РУВАРАЦ: Али, драга Јулија, зашто?

ЈУЛИЈА: Због тебе сам научила овај грозни језик, чији ме груби и рогобатни гласови, неправилна облика и храпава изговора, стежу као неудобна одећа, жуљају као камен у ципели. Због тебе сам у залећак турила своје улоге, своје хаљине, своје пријатеље, свој живот. И ти ме сада остављаш као изношену пачавру. Одлазиш кући, међу те грозне анималне дивљаке, међу ту примитивну сељачку руљу и разбојничку хајдучију. Не, ја ти то опростити не могу.

РУВАРАЦ: А мислиш ли ти да је мени свеједно? И ја због тебе чињах дела недостојна човека. Са оцем сам се покарабасио, са матером захладнео односе, прекинуо контакте са браћом рођеном. Све - и науку, и положај, и углед у друштву, и приватне везе, све

сам то на коцку зарад тебе ставио. Да ли сам те икада лагао?

ЈУЛИЈА: Још имаш образа да питаш? После свега?

(Бризне у њлач)

Зар се не сећаш шта си ми све обећавао? У шта си се све заклинао? И сада одлазиш. Тек тако. Као да ничега није ни било.

РУВАРАЦ: *(Скрушено)*

Отац ми је запретио да ће ме се, не вратим ли се, као сина разметнога, одрећи. А матер да ће се за прву греду замакнути. Човек сам мекан и душеван, и нисам издржао. Попустио сам. Али сам са свима њима, као и са тобом, занавек раскрестио. Да, ја се враћам, али не њима. Себи се ја враћам. Чујеш ли ме, Јулија. Ја у манастир идем. Чекају ме постриг и крст.

ЈУЛИЈА: Свако свој крст носи. Али то сада више није важно. Видиш ли, Јово? Тамо, иза завесе? О, Боже, каква дивота!

РУВАРАЦ: Шта то? О чему говориш?

ЈУЛИЈА: Језеро бело, глатко као стакло, плавичастом маглom на рубовима поплочано, са жарким сунцем које се у води огледа и сребрним галебовима који над водом надлећу. Са анђелима који певају и песмом небеса сламају. О, мили моји, како ме маме. Зову ме, Јово. И ја ћу к њима поћи. Ја к њима неизоставно поћи морам.

(Покушава да усџане, али је Руварац благо њоложи на узљавље)

А сада иди, Јово. Отиди у свој манастир. Али, запамти. Чекаћу те на језеру. Када се сунце девичанско на Богојављење први пут у води окупа. Чекаћу те, Јово. И ти ћеш доћи. Ти ми мораш доћи. Упамти.

Руварац излази, њлачући. Јулија лађано, као месечар усџаје, оџвара ѡрозор и, окуџана невероваџним сџекџром свеџлосџи, закорачује у ѡразнину. У дну ѡрозорскоџ окна види се Руварац који ѡрима монашки ѡсџириџ и облачи калуђерску ризу.

Заџамњење.

ТРЕЋИ ЧИН

Аутобиографске белешке III

- ИСПЕДНИК: *(У рукама држи подебелу, њеданино увезану фасциклу)*
Знате ли шта је ово?
- РУВАРАЦ: Појма немам.
- ИСПЕДНИК: Ово је званични аустријски полицијски извештај о Јовану Руварцу и о његову школовању на Бечком универзитету. Нисте знали да имате досије?
- РУВАРАЦ: Не. Зашто бих имао досије?! Ја сам Хабзбурзима увек лојалан био.
- ИСПЕДНИК: Такви су властима најсумњивији. Желите ли да сазнате шта пише?
- РУВАРАЦ: Не.
- ИСПЕДНИК: Онда ћу Вам прочитати. Слушајте пажљиво: “Јован Руварац (Johann Ruvarac), стар 20 година, из Митровице. Отац свештеник у Новим Карловцима (Neue Carlowitz). Вере православне. Уписан у зимски семестар 1852-3. Са станом у кварту Виден, у близини Белведера. Слуша код професора Јегера аустријску историју.”
- РУВАРАЦ: *(Прекида ља)*
Али зашто би за власти аустријске уопште занимљиво било где ја станујем и каква предавања похађам?
- ИСПЕДНИК: Аустријска је царевина озбиљна, педантна и изнад свега уређена држава. Ту се ред зна. О сваком се води рачуна, већ према заслугама. Посебно о талентованим и својеглавим студентима са Балкана.
- РУВАРАЦ: *(Поцрвени)*
У ђачким годинама ја се ни по чему особито не нисам издвајао. А ни доцније.
- ИСПЕДНИК: То Ви мислите. Већ у првим данима Ваших јурдичких студија надлежнима су у око упале две ствари. Најпре, Ваша несвакидашња марљивост, а онда и Ваша неамбициозност да се било каквим

ауторитетима повинујете и професорима зарад бољих бележака допаднете. Већ се онда наслутити могло колико драгоцен савезник, али и неугодан опонент Ви можете бити. Ваљало Вас је само усмерити где треба.

РУВАРАЦ: А ко ме је то тако прилежно, по директивама аустријске власти, на прави смер наводио?

ИСЛЕДНИК: О, ко није?! Најпре, Ваш отац.

РУВАРАЦ: Мој отац Василије да буде шпијон аустријски? Чујете ли Ви себе шта причате?

ИСЛЕДНИК: О, не у том смислу, не, заиста. Отац Вас је својим тестаментом, који је искрен и једноставан колико је то и његов живот граничарског пароха морао бити, отац Вас је дакле обвезао на послушност и лојалност. Две ствари које су Вам иначе у животу тако тешко падале.

РУВАРАЦ: Хоћете да кажете како сте дошли и до тестаментa мојега оца Василија?

ИСЛЕДНИК: Дабоме. Ја сам се озбиљно припремио за овај разговор. Само мало, да га пронађем у овом хаосу. *(Прејура њо хријама њајира. Нашиао га је. Чиџа)* “Лазаре, Јоване и Мито! Данас је 25. септембар а 25. марта идуће године 1873. биће ми 70 година. Ја се од неког времена осећам да слабир, а Бог зна, каквом ћу смрћу умрети. Последњи вам аманет, мила моја децо остављам, да у љубави братској живите. Сви-ма вама желим, да будете добри христијани, сретни, сваки у својој кући са свачим напредни. Будите верни цару грађани, сваки своје званије и дужности точно и савесно извршујте. Ваш отац, Василије Руварац, парох.”

РУВАРАЦ: Значи ја сам у Бечу у “црну књигу” убележен био?

ИСЛЕДНИК: Не само у Бечу. Да ли сте приметили нешто чудно у писмима које сте примали у Гргетегу?

РУВАРАЦ: Да. Често су ми, особито у последње време, стизала писма у сумњивим кувертама, као да их је неко отварао и читао. На сличну појаву ми се жалио и Сава Давидовац у Земуну. Нећете ми ваљда рећи...

- ИСЛЕДНИК: Не, нећу Вам рећи да сте и Ви и Сава Давидовац стајали под полицијском паском као људи сумњиви и по државу опасни.
- РУВАРАЦ: Па то је само да се човек има чему смејати! Знате ли Ви о коме уопште говорите?
- ИСЛЕДНИК: Знам. Веома добро знам.
- РУВАРАЦ: Сава Давидовац је био царски и краљевски пуковник у пензији, ја пак изабрани епископ. Двојице лојалнијих људи аустријским властима у Троједници било није.
- ИСЛЕДНИК: О, ја то знам, не морате мене у то да убеђујете. Но, упркос томе, или баш због тога, обојица сте у полицијским архивама уредно по досијеима заведени.
- РУВАРАЦ: Сад ми је јасно зашто ми је ондашњи поштар у Иригу једном, онако мало угрејан, натукнуо да pazим на своја писма и коме ћу што писати. Шпијонажа, дакле. Подло. Али рекли сте да су ме и други пратили и на прави пут изводили. На кога сте тачно мислили?
- ИСЛЕДНИК: Сетите се ко Вас је у Бечу особито нервирао и на живце Вам ишао.
- РУВАРАЦ: *(Размишља)*
Нико ми не пада на памет...
- ИСЛЕДНИК: Кога сте, осим Јулије, најчешће виђали?
- РУВАРАЦ: Бошковић? Јова Змај? Али не, то није могуће..
- ИСЛЕДНИК: И није. Бошковић је добар и поштен човек. А Јован Јовановић Змај је, не знам из којих разлога, одувек према Вама гајио искрену наклоност и несебично пријатељство. Размислите добро: ко је са госпођицом Јулијом у интимној свези био? Појављивао се где год и Ви? Све чинио да Вам живот у Бечу загорча и огади?
- РУВАРАЦ: Стевица Павловић?! Брат Стева!
- ИСЛЕДНИК: Endlich! Коначно Вам је кликер прорадио. Па шта мислите, одакле брату Стеви они силни новци којима је заводило све то лакокрило вијенско женскиње? О, брат Стевица је имао у Бечу једно специјално задужење. Вас. И, мора се признати, није се баш прославио.

- РУВАРАЦ: Омануо је скроз.
- ИСЛЕДНИК: Скроз наскроз. Али је зато други агент премашио сва очекивања. Његови извештаји су били изврсни, изванредно живописни, писани са несумњивим литерарним даром, испуњени до најситнијих подробности описима Вашег живота и рада у Бечу. И к томе, ако бих се усудио додати, пуни искрене наклоности за Вашу цењену персону.
- РУВАРАЦ: Ма Ви сте господине обичан хохштаплер, ђалов и један невјежа белосветски! Та ко би мени у Бечу тако близак био да би ми личним шпијоном могао бити?
- ИСЛЕДНИК: Одговор се сам намеће. С киме сте у Бечу најприснији били, и ко Вас умало студија, каријере, науке, па и живота стајао није?
- РУВАРАЦ: Јулија?! Обожавана Јулија Кениг? Господине, Ви себи превише допуштате! Јулија ме је искрено волела. А ја сам њу љубио више од живота.
- ИСЛЕДНИК: Али не више од науке. Да, Јулија Вас је истински заволела. И том је својом љубављу целу мисију и свој живот довела у питање. Допустила је себи да са професионалним односом помеша интимна, и рекао бих, најинтимнија осећања. Стога је и морала да оде.
- РУВАРАЦ: Хоћете да кажете да сте Ви...
- ИСЛЕДНИК: *(Прекида га одлучним геслом)*
То сада није важно. Пустимо племениту госпођицу Јулију Кениг да почива у миру. Реците ми, радије, како је протекла Ваша визита код угарског министра полиције Јекелфалушија и министра председника Коломана Тисе?
- РУВАРАЦ: Визита?
- ИСЛЕДНИК: У Пешти, званична аудијенција приликом Вашег наименовања за епископа. Сећате ли се?
- РУВАРАЦ: Да ли се сећам? Никада то заборавити нећу.

Записи из Гргетега IV

РУВАРАЦ:

(Глас из off-a)

Пиши, Гедеоне:

Високопоштовани господине Јиречек!

И даље мислим и живим у вери и у уверењу да ћете Ви, баш Ви, унук покојног великог Шафарика написати и историју српског народа од искона до данашњег дана, а ђак Ваш високоумни Станоје Станојевић сумња да ћете се Ви хтети бавити с том српском жалосном историјом, и то тим мање што Вам је прва љубав била и остала бугарска, а потоња дубровачка. Српска повест – то не каже, али ваљада мисли у себи г. Станоје, резервисана је за диоскуре: обе-људе на оној, и Станоја и Радонића на овој страни. Но докле се то збуде – ја ћу међутим отићи путем всјакија плоти, а ја би желио да пре тога доживим и да очима својим видим и прочитам опширну повест о Србији илити српској земљи...

Расвејљење. Кабинет угарског шефа полицеје Јекелфалушија у Пешии. У кабинету ситилски намешијај, масиван писаћи сто, три кожне фойлеје, лампа. Унутра су министар председник Коломан Тиса и сам Јекелфалуши.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ:

Морате знати да Руварац веома непријатан по интересе угарске круне може бити. Било би стога добро да се писмено обавезе на извесне дужности и конзеквенције, ако би као владика почео неугодним бивати...

КОЛОМАН ТИСА:

Мислите да ће се обавезати?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ:

Сумњам. На равној нози са изванредном ученошћу којом располаже стоји и неамбициозност његова да се влади допадне.

КОЛОМАН ТИСА:

Да, то је непријатно...

ЈЕКЕЛФАЛУШИ:

Али, не брините. Ми знамо све о њему. Пра-тимо га још од студентских дана.

КОЛОМАН ТИСА:

Да чујемо.

- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Поникао је из скромне свештеничке породице. Отац му је био парох. Строг и лојалан интересима Хабзбурговаца.
- КОЛОМАН ТИСА: А мати?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Мати му је била кћи марвеног лекара из Осека. Но без обзира на своје порекло, пружила је веома добро образовање и узорно васпитање синовима, Лазару, Јовану, Кости и Димитрију, и бројним кћерима својим.
- КОЛОМАН ТИСА: Овде пише да је још као млад скренуо пажњу јавности својим радовима?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Да. Његове студентске расправе имале су врло леп одјек у јавности. Секретар Матице српске, Јован Ђорђевић, особито пажљивост читатељства скреће на чланке о народним песмама од Вајунова. То је његов тадањи псеудоним, - због патријарха Рајачића, који никако марио није да млади богослови пишу по новинама – епиграм, састављен од споја његовог и очевог имена. И Јагић се диви Руварчеву историјском знању, приљежавању у истраживању и оштрумљу у сравнивању и прецењивању историјски дата. То су својства, која се и код старији ретко спојена налазе, вели он, којима се тим већма радовати можемо, што их код младог човека – који тек што је двадесету годину живота свог прешао – у тако красној свези налазимо.
- КОЛОМАН ТИСА: А онда се, у жеку друштвеног успеха, повукао у манастир?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: (*Скромно*)
Ми смо му мало помогли у том избору.
- КОЛОМАН ТИСА: Шта Ви лично мислите о Руварцу?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Ја лично, ван потреба службе, не размишљам и не мислим ништа. Али, за потребе службе и државе, мислим да способнијег, и за наше сврхе кориснијег сарадника, тешко да бисмо међу српским научењацима наћи могли.

КОЛОМАН ТИСА: Мени то ипак није у потпуности јасно. Зашто га све ове године обрађујете? Он је у потпуности лојалан Монархији. Небројено пута је то и доказао.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Ви знате да се Иларион Руварац бави врло деликатним питањима српске историје. Као оснивач критичког правца у српској историографији, он је за нас непроцењив.

КОЛОМАН ТИСА: Јасно. Као и Ранке код нас, он чини све да се српска историјска наука заснује на модерним темељима. На његовим чланцима и расправама историчким вршиће се убудуће едукација младих генерација српских научењака, његовом заслугом српска научна мисао ухватиће корак са европском. Једном речи, Срби ће се конституисати као модеран европски народ.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Ма шта је нама стало за њихову едукацију, за њихову просвећеност и изображеност?! Нама је до њихове модернизације као до лањског снега.

КОЛОМАН ТИСА: Али, зашто онда...

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Зато што Руварац хоће да заснује своју науку искључиво на темељима од истине.

КОЛОМАН ТИСА: Зар историја одувек томе не тежи?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Види се да се не бавите историјском науком. Управо обрнуто, драги мој господине председниче, управо обрнуто. Истина убија историју, дави је, души као змија жабу, не да јој да истакне народне циљеве и народносне тежње. Истина је пуна околишања, компромиса, труња, обзира, двоумљења, непријатних избора. У истини за светлу националну прошлост нема места. А реците: на чему ће се темељити будућност нације ако не на тековинама славом овенчане народне прошлости?

КОЛОМАН ТИСА: Једном речи, истина убија и трује дух народни.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Ausgezeichnet.

КОЛОМАН ТИСА: Ако сам добро разумео, нама је у интересу да господин Иларион Руварац што темељније и што дуже истражује, да испипава, цуња и копа непријатне истине по српској историји?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Несумњиво. Слушајте шта рецимо, он вели о традиционалном непријатељу нашем и претенденту на српски престо грофу Ђорђу Бранковићу: “Гроф Ђорђе Бранковић, и тобожњи деспот српски, био је пробисвет, лажа и варалица, једном речи, швиндлер у великом стилу, сличан оном лажи-деспоту Јакову Хераклиду и Шћепану Малом у Црној Гори, - швиндлер, према ком су свиколици наши данашњи швиндлери и с ове и с оне стране Саве и Дунава прави фушери.”

КОЛОМАН ТИСА: Овде нам он директно наруку иде.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Руварац оправдава бечки двор и по питању Бранковићевог сужањства у Хебу. Слушајте: “А што је Ђорђе Бранковић више година држан у Бечу и није пуштан на слободу – биће сам он крив. Ђорђе и у затвору није престао називати се деспотом српским, постављати тисућнике српској милицији као деспот, судити и расправљати спорне ствари међу Србима као српски деспот – бар није престајао таке грамате као самодржавни деспот издавати. Па ко би таког уврнутог човека и могао пустити на слободну ногу?”

КОЛОМАН ТИСА: Изврсно.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: А ево како методично и темељно поткопава идеју Српске војводине у Угарској: “Гесар римски и краљ угарски Леополд није никад позвао српског патријарха и народ српски, да се исели из српских земаља и дође у земљу угарску и словинску. Срби су од год. 1691-1699. били у Угарској само гости, и пошто их нико није звао ни позвао у земљу угарску, незвани гости.”

КОЛОМАН ТИСА: Тај нам је човек уистину непроцењив. Али зашто га онда предлажемо за епископа вршачкога? Неће ли га то омести у његовим историчким радњама?

- JEKELFALUŠI: У највећој мери. Али, ствар стоји овако. Ми га не предлажемо. Ми само потврђујемо синодални избор Српске цркве начињен на основу препоруке патријарха српскога Германа Анђелића.
- КОЛОМАН ТИСА: Ни то ми сасвим јасно није. Зар патријарх Герман и архимандрит Иларион Руварац нису љути противници? Зар се не мрзе као Немци. То јест, као ми, како то они воле да кажу?
- JEKELFALUŠI: Не могу очима да се виде.
- КОЛОМАН ТИСА: Па ипак му је патријарх Герман издао препоруку?!
- JEKELFALUŠI: И те какву препоруку. Слушајте како га је накитио: “И пошто је овај верно одани архијерејски синод увидео, да Иларион Руварац, архимандрит гргетешки, својим својствима и личним преимућствима, а наиме својом великом богословском и знатном правном образованошћу, одличним знањем језика српског, латинског, немачког, а разумевањем и мађарског с једне, а својим свагда лојалним и патриотским владањем с друге стране довољно јемство пружа, те је по томе и надежда основана, да ће он положено у њега поверење потпуно оправдати и знати и штети и моћи, то је исти по гласу у оригиналу приложеног изборног записника и инструмента за епископа епархије вршачке једногласно изабран.”
- КОЛОМАН ТИСА: Једном речи, не разумем.
- JEKELFALUŠI: Српски патријарх Герман Анђелић, који је мој стари пријатељ, веома је интеллигентан човек. Готово да је паметан колико и сујетан. Овим генијалним потезом он три муве једним ударцем убија.
- КОЛОМАН ТИСА: Како?
- JEKELFALUŠI: Најпре, доказује своју непристрасност и објективност свима онима који га оптужују да је према архимандриту Илариону због личне нетрпељивости био неправедан када га је у манастир отерао. Друго, тим чином доживотно

обавезује реченога на посве другачије понашање. Под будним милостивим оком патријарховим, Иларион ће морати мало да снизи тон и скрати језик. И треће, напoкoн...

КОЛОМАН ТИСА: И треће?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Тако припитомљен, на краткој узици, благодаран патријарху због начињеног избора, Руварац неће више моћи да се бави својим, како Герман држи, по српски народ штетним историчким студијама. Неће више бити кадар да прчка по српској историји због епископских дужности и обавеза.

КОЛОМАН ТИСА: Једном речи, генијално. Али се интереси патријарха српскога и наши сопствени у овоме не подударају, ако се не варам.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Потпуно се разилазе.

КОЛОМАН ТИСА: Зашто онда не зауставимо то наименовање?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Био би то користан, али крајње непопуларан потез. Не, ми ћемо ствар формално подржати, али ћемо све учинити да пречастни архимандрит Иларион од владичанске митре сам одустане.

КОЛОМАН ТИСА: Једном речи, ми блефирamo.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: И то маестрално.

КОЛОМАН ТИСА: Али, како?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Видећете. И будите опрезни. Не треба га превише притискати. Доброга је пастира овце стрићи, а не дерати.

У њредворју салона архимандрити Иларион, оцац намесник Гедеон и манасијски слуга Алимпије. Док чекају да их њосилни најави уваженим царским досијојансџвеницима, размењују њоследња њушџива њред визиџиу.

АЛИМПИЈЕ: Каснимо као Миленко на Совјет.

ГЕДЕОН: Ти си крив. Рекао си да је близу.

АЛИМПИЈЕ: Мени је тако речено. Кажу, то је ту, иза угла, жена би препишала, нема пет минута.

ГЕДЕОН: Алимпије, за тебе посебно упозорење, пристојан буди. Морамо бити веома тактични у

разговору са његовим превасходством министром председником Коломаном Тисом. Не смемо да упрскамо и покваримо Господину архимандриту овај *dies festus*.

АЛИМПИЈЕ: *(Руварицу)*
Ма мушки Ви са њима, Господине. Курва се узда у плач, а реузин у мач.

ГЕДЕОН: *(Набраја)*
Било би добро да им кажете како је Гргетегу неопходна реконструкција.. И у Крушедолу ново звоно... И да нам мало приходе повећају... И свечане мантије бисмо потребовали...

АЛИМПИЈЕ: Ласно је туђим курцем глогиње млатити.

ГЕДЕОН: Алимпие! Ти си непоправљив.
(Руварицу)
Немојте ви са њима *per longum et latum* да улазите у некакве опсежне елаборације, пречастни. Само конкретно. Кратко и јасно.

РУВАРАЦ: *(Измученим гласом)*
Тути, Гедеоне. Зар не видиш да сам у страшном *Zwangslage*?! Што ми је чинити?! Боже, што ми је чинити?

Посилни их уводи у одају. Конвенционални, учтивви поздрави. Руварац одмах прелази на сивар.

РУВАРАЦ: Морате знати, екселенције, да ме је позив ваш у највећој мери изненадио и обрадовао. Ја знам да је славна Монархија свикла да Србима обећава све, а да не даје ништа.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ,
КОЛОМАН ТИСА: Молим?

РУВАРАЦ: Знам да мислите како су Срби луд народ, свикао да гине за туђе интересе и на своју штету. Треба их подбрцкивати, мислите ви, као што сте чинили пре Велике сеобе. А ако ствари крену низ брдо, онда опрати руке, као Пилат.

АЛИМПИЈЕ: *(Уиада)*
Низ брдо се и говно ваља.

- ЈЕКЕЛФАЛУШИ,
КОЛОМАН ТИСА: Али, шта Вам пада на памет господине архимандрите...
- ГЕДЕОН: *(Ужаснуј развојем догађаја)*
Нека нам Ваша превасходства опросте. Нисмо се спремили како треба, јер су нам управо пред полазак банули неки многоглаголиви гости.
(Клања се)
Дивно је знати да сте се ви чак у краљевској Пешти сетили нашег пречастног оца Илариона, и имали доброту наименовати га за епископско достојанство, које наименовање пречастни с љубављу нелицемерном и с топлом благодарношћу прима.
- РУВАРАЦ: *(Повлачи се)*
И ја Вам се, господо, искрено захваљујем и желим да Вас милостиви Бог подигне, уздржи и потпора буде целог живота.
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: *(После краће, нејријатне њаузе)*
Како сте са здрављем, пречастни господине архимандрите?
- РУВАРАЦ: Хвала на питању, кубурим мало са здрављем. Целу ову прошлу годину провео сам никако: у многим бригама и разним невољама телесним, и нисам могао ништа радити ни пером ударити.
- КОЛОМАН ТИСА: А какво је стање у том Вашем шизматичком манастиру, како оно беше, у Гретегу?
- РУВАРАЦ: Упустили смо се у велики рад око цркве и кућерине и још нисмо готови, те се због тога целе године нисам могао никуд макнути у свет.
- КОЛОМАН ТИСА: Жива штета, господине. А је ли Вам сада боље?
- РУВАРАЦ: Мени је сада, хвала милостивом Богу, боље него што је било јесенас, летос, пролетос и, прошле зиме: јачи сам и ведрији и вољнији на беседи.
- КОЛОМАН ТИСА: Не весели ме што се тако зло тужите на своје здравље. Хоћете ли се тако болесни моћи прихватити одговорног позива какав је епископ-

- ски? Не би ли Вама више помогао наш озеле-
ни Маријенбад или какав модерни Höhenkurort
у високим планинама у Тиролској?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Да, курорт. Најбоље би по Вас било да се
можете барем накратко од послова измаћи,
отрести са себе прах карловачких и бечких
архива и библиотека и винути се у небосклоне
предеље алпске. Тамо се можете до миле воље
утрживати са дивокозама и таманити после
утрке швапске печенице и гасити жеђ не то-
лико лађаном водицом, колико разлађеним
пивом или рајнским вином, ако сте где близу
рајнским винородним пределима.
- РУВАРАЦ: Утркујте се Ви са алпским дивокозама ако Вас
је воља. Ја нећу.
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Како, молим?
- РУВАРАЦ: Тако лепо. На среду изиђите, господо! Да ме
ви то може бити од владичанске митре не
одговарате?
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: О, не, Боже сачувај. Ми ћемо Ваше наиме-
новање из ових стопа потврдити.
- КОЛОМАН ТИСА: Само нас брине Ваше здравствено стање.
- РУВАРАЦ: Па, ако вас то баш толико интересује, за епи-
скопско достојанство пишман сам, уколико ја
бедан и жалостан могу се за тако што инте-
ресовати. Покорно Вам се захваљујем на наиме-
новању.
- АЛИМПИЈЕ: Покорну главу сабља не сече.
- ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Да, да, изврсно. Помало је, додуше, дешпе-
ратно да се најумнија глава међу Србима пре-
стане са научним истраживањима бавити. Али,
што да се чини...
- КОЛОМАН ТИСА: Ви свакако знате, да као епископ, науку на-
жалост баталити морате?!
- РУВАРАЦ: Али ја ћу без науке умрети.
- КОЛОМАН ТИСА: Многи ће управ од науке умрети. Нико се још
није покајао што се пера није латио, него се
сваки онај покајао који је перо зашиљио и
прсте мастилом умелао.

РУВАРАЦ: Израда критичке српске историје најватренија је жеља живота мојега, којој се све друго покрити има. Посебно историја српска од најстаријих времена до пропасти на Косову, која нам је партија најтавнија и најнепознатија.

ЈЕКЕЛФАЛУШИ,

КОЛОМАН ТИСА: Цаба.

РУВАРАЦ: Хоћете рећи да се ја као епископ науком бавити не смем?!

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Дабоме да не смете.

КОЛОМАН ТИСА: Биће Вам изричито забрањено.

РУВАРАЦ: Онда се, господо, ја владичанског достојанства прихватити не могу.

АЛИМПИЈЕ: *(Разочарано)*
Оде пиц на размиц.

ГЕДЕОН: *(Маше, у шоку, руком, као да њера исјред лица неку невидљиву муву)*
Али, пречастни...

РУВАРАЦ: Нема ту никаквог “али пречастни”! И шта ми млаташ том руком, као кобила репом? У Гргетег се из ових стопа враћамо. Без митре, Гедоне. Али као слободни људи. Збогом, господо.

Пређашњи излазе. Чују се још неко време раздрагани џласови министара полицеје Јекелфалушија и министара председника Коломана Тисе, док и они не уићхну.

КОЛОМАН ТИСА: Браво, господине Јекелфалуши. Ви сте геније. А шта нам је сада чинити?

ЈЕКЕЛФАЛУШИ: Формалности препустите мени.
(Дикџира у њеро невидљивом зајисничару)
У записник метнути следеће: “Господин архимандрит Иларион Руварац, који је 1886. био синодално изабран и превишње дне 1. новембра 1886. потврђен за епископа вршачкога, на своју изричиту молбу и нашу највећу жалост разрешен је од тога достојанства превишњим решењем од 6. јануара 1887.”

КОЛОМАН ТИСА: Амин.

Зайамњење.

Лицидерске сличице IV

Расвeјљeње. Соба засвјeтљa ћилимима. Свуда унаоколо око зидова поствљени су ниски миндерлуци са разнобојним јасуцима. Изнад њих полице са поређаним воћем, дуњама и јабукама. Мајки Јулијана појављује се у црној хаљини, са црном сивејеном косом која извирује под црном шамијом.

- РУВАРАЦ: (Званично)
Рукољуб, високопоштована госпођо мајко. Поздравља Вас покорни син с највећим почитанијем.
(Наједном крикне)
Смилујте се, мајко, будите мени милостива и рада.
(Јецa. Рамена му се зрчевитио пресу)
Помозите ми, мајко!
- ЈУЛИЈАНА: (Благо ља, као маленог дечачића, милује по коси)
Шта ти фали, Јово?
- РУВАРАЦ: На овој илињској врућини силна ме жеђ мори, а немам јестива нити пића да утолим силну жеђ ту. Смилујте се и пошљите једну кап животворне воде своје грешном сину.
- ЈУЛИЈАНА: Опроштај тражиш, Јоване?
- РУВАРАЦ: Опрост и милосрђе, мајко.
- ЈУЛИЈАНА: Ја ти то не могу дати, Јово. А она која то може не жели.
- РУВАРАЦ: О, Ви сте срели моју Јулију? Причајте ми, мајко.
- ЈУЛИЈАНА: Тако си ми лепо читао кад си био мали. Читај ми опет, Јово.
- РУВАРАЦ: Не могу, мајко. Слова ми из књига чиле и беже. А ја сам стар, мајко, и болестан, и умрећу од туге.
- ЈУЛИЈАНА: Много си се, Јово, огрешио. Али ће те утеха можда стићи тамо где јој се не надаш. Она те чека.
- РУВАРАЦ: Јулија?
- ЈУЛИЈАНА: О, тако је лепа, и црвенкоса, и zgodна. Рекла ми је. Још увек те воли. Само не може да ти опрости што си је напустио. Што ниси са њоме у Бечу остао.
- РУВАРАЦ: Али Ви сте ме, мајко, и отац Васа на то нагонили и кући ме терали.

- ЈУЛИЈАНА: Ја сам се за своју породицу борила све док сам дашка снаге у телу имала. А смрт је око мене косила као косиром. Све три кћери, као одрасле жене, испратила сам, Јово. За Костом сам очи исплакала. А сада више не плачем. Смејем се. И дозивам их, редом. Све их по имену зовем. Само се свога имена никако сетити не могу.
- РУВАРАЦ: Памтим као да је јуче било. Коста је умро на Крстовдан. Са двадесет шест година.
- ЈУЛИЈАНА: А Димитрије? Је ли здрав?
- РУВАРАЦ: Тежак и себи и другима. Особито се са радикалима србијанским прегања. А и са женама кубури наш Мита, као и обично. На крају ће му главе доћи.
- ЈУЛИЈАНА: Е, моји Руварци. Увек сте у себи имали нешто хајдучко. Увек сте били превише поносни. И правдољубиви. Стално сте неки инат терали. Сви ви, моји мушкарци. На оца сте повукли, на Василија. Изузев Косте. Он је био осетљив и нежан дечак, душа матерна. Зато је први и отишао, мамино мезимче, пре рока.
- РУВАРАЦ: Останите, мајко. Дајте да се склупчам на вашим недрима, да главу приљубим уз Вашу мирисну косу, као у Бановцима, у нашем парохијском дому, невиним дечаком док сам био. О, ја Вас обожавам. Ви сте тако благородна, побожна, и мудра жена.
- ЈУЛИЈАНА: Ја морам на пут, Јово.
- РУВАРАЦ: Путујете, Мајко? Куда ћете? У Радегунд, у Абацију, у Грац? Путешествије Ваше боље ће Вам и на здравље дејствовати. Ја да сам на Вашем месту не би ниједног отменијег места у Европи оставио, које не би посетио.
- ЈУЛИЈАНА: Дај да те још једном погледам, Јоване.
- РУВАРАЦ: Очи су твоје пуне туге и бриге. Не гледај ме мајко. Ја ћу умрети од срама под сечивом зеница твојих.
- ЈУЛИЈАНА: Како си остарио, Јово.
- РУВАРАЦ: Не гледај ме. То што видиш нисам ја. То неко други на моме месту стоји, и баљезга и лапрда, без моје изричите жеље и дозволе. Не остављај ме мајко. Умрећу.

- ЈУЛИЈАНА: Очи ће те моје пратити, ма куда пошао.
- РУВАРАЦ: Знам. Те забринуте очи твоје не излазе ми из памети и оне ме прате непрестано на путу моме, на путањама правим и кривим стазама живота мога, и кад лежем и кад устајем, и кад се пашем и распасујем.
- ЈУЛИЈАНА: Збогом, Јово. Мислићу на тебе.
- РУВАРАЦ: Збогом, мајко. И поздравите ми Јулију. Нека ми се нада и нека ме погледа.

Затимњење.

Записи из Гргетега V

- РУВАРАЦ: *(Глас из off-a)*
Пиши, Гедеоне:
Многопоштовани Господине Јиречек!
Јест истина – живим, животарим и вегетирам у тишини манастирској сред букових шума фрушкогорских, далеко од буке и халабуке великих градова, али што мислите да ја у тој пустој тишини бар ноћу могу мирно да спавам, а ви у Бечу покрај електричких жељезница то не можете – немате право, нити ми имате зашто завидити, јер ја ноћу – не одјучер или од прекјучер, већ од толико месеци никако не спавам, већ од десет сати увече, кад легнем у кревет, па све до четири-пет сати ујутру преврћем се и непрестано се драпам и чешем, устајем и да побесним од силног неврастеничног свраба – то је највећа мука; а друга је, не мања та, што не могу да једем ни меса, ни купуса ни кромпира ни пасуља, већ само мало супе и помало млека – и ви бар можете знати и себи представити какве су то муке – те танталске муке и какав ће бити крај тим мукама?

Расвешљење. Тесна, загушљива калуђерска ћелија. Унутра све разбацано и окренуто на шумбе. У њрљавој, издужваној постојељи, Иларион Руварац. Сед, жилав ситарчић, са измученом физиономијом и кошчајим шелом. У врућици, бунца.

- РУВАРАЦ: Мора се сав митологички материјал, цело благо скаски што се код појединих индојевропских народа налази, претрести и пречистити.
- АЛИМПИЈЕ: *(Улази, њрекорно одмахује ѓлавом, уклања ѓеишке црне завесе и редом оѓивара ѓрозоре, доѓерујући нежно у ѓролазу архимандриѓово узѓлавље)*
Мора се и овде, у Вашим одајама, претрести и пречистити, Господине. Удавићете се у дуванском диму и прашини. Јебало Вас све благо скаски и сви индојевропски митолози ѓутуре. Главе ће Вам доћи, пречастни.
- РУВАРАЦ: *(На ѓренуѓтак му се у ѓлави разведри. Усѓрави се у ѓосѓељи)*
Пречистићу ти ја ту твоју главурду, тикване. И одувати паучину што се око ѓаловке наватала. Биће ти тинтара ко нова.
- АЛИМПИЈЕ: *(Обрадовано)*
Тако је, Господине. Коначно онај стари архимандрит Иларион.
(Фиксира ѓа ѓоѓледом)
Боље Вам је?! Видите ме добро?
- РУВАРАЦ: Што те не би видео, Алимпије? Јеси матор ко Библија, али ниси невидљив. Шта си тео? Прокини већ једаред. Шта пиљиш у мене као штрк у јаје?
- АЛИМПИЈЕ: *(Са жалосѓивним уздахом)*
Јопет нека делегација из Биограда, пречастни. Не избивају из манастира, као куга из Сарајева. Има их ко кусих паса.
- РУВАРАЦ: Па шта оће сада, Алимпије?
- АЛИМПИЈЕ: Начули да сте на самрти, па да не пропусте. Никако да их се ратосиљам.
- РУВАРАЦ: Уведи их, Алимпије, док сам још при свести. Откако нас је је Гедеон напустио, немам с киме више о науци да се разговарам. Пуст сам као пањ.
- АЛИМПИЈЕ: *(Гунђа)*
А са мном се као, не може разговарати... Јес', ја сам буздован и глупак...
- РУВАРАЦ: Шта си рекао?

АЛИМПИЈЕ: Ништа, ништа.

Уводи госте у хелију. Тројну дејуиацију сачињавају исти они чланови који су архимандрити у Пешију испраћали. Једино је уместио Станоја сада Стерија. Ситуација је поистину деја ви. Само је на све снажан печай зуб времена уписнуо.

БОШКОВИЋ: Најзад. Још мало и принуђени бисмо били силу да применимо, како би до Вас допрли. Па како сте, господине архимандрите? Како Ваше здравље?

РУВАРАЦ: Болесно.

СТОЈАН: Од чега болујете, пречастни?

РУВАРАЦ: Опхрвала ме је нека болест, која ме у последње време, а нарочито зими и у времену као што је ово садашње мочарно време, обично посећује и која се показује у невољности и мртвености. Не знам какав би јој назив најприличнији био.

СТОЈАН: А да ли сте моје честитање за чланство у Српској академији примили, господине Руварац?

РУВАРАЦ: Јесам, и право да Вам кажем, уопште нисам знао какво лице да направим на то Ваше честитање: да ли слатко, или накисело, или мрачно?! Али бих волео да моју писмену захвалницу за избор у правог члана Академијиног у престоницу понесете, господине Стојане. Хоћете да је чујете?

СТОЈАН: Врло радо, стари пријатељу.

РУВАРАЦ: Ево је: “Скрушен и тронут, охрабрен и озарен том обавешћу, не могу ни часа пропустити а да сад већ не одговорим високом председништву изјавом своје дубоке и топле захвалности, тим дубље и топлије, што знам и осећам, да ја толику почаст и такво одликовање од стране Српске краљевске академије, својим дојакошњим ситничарским радом нисам заслужио, но да се при том избору призрело на моју добру вољу и тежњу за истином, и да је само то призрење могло претећи и решити избор мој за члана Српске краљевске академије.”

СТЕРИЈА: Врло лепо.

РУВАРАЦ: А ко сте сад па Ви, поштовани господине? Рекао би да нисмо имали част да се упознамо.

- СТЕРИЈА: О, грешите, живо грешите, уважени архимандрите. Ми смо још у Бечу у позоришним кулоарима имали задовољство почесто се сретати. Само су нам бриге лица, а године телесне физиогномије извитопериле, па се познати више не можемо.
- РУВАРАЦ: Јован Поповић Стерија? За Вас ме везује једна лепа, и помало болна успомена.
- СТЕРИЈА: Да, мислим да знам на шта мислите. Имали смо ту срећу да заједно у театру гледамо највећу живу немеску позоришницу. Верујем да делите моје мненије, господине архимандрите, како су то била тако дивна, безлобива времена. Штета што су неграгом ишчезнула.
- РУВАРАЦ: Све је то прохујало, све је то иза нас. А мене је свет у мојим невољама почео већ некако и заборављати.
- БОШКОВИЋ: И сами знате да то није истина.
- РУВАРАЦ: А можда је тако и боље. Панта, Милоје, Хрват Љубић, Јаша Томић и њима слични, од мене човека некад мирнога и доброга начинили су злотвора пуног неверја.
- СТОЈАН: Ви знате колико Вас сви ценимо и уважавамо. Ви сте немерљиво допринели развоју историчке науке код Срба. Да је среће и памети, Ви бисте давно постали класиком српске историографије.
- РУВАРАЦ: О, заборавићете ви мене. Не сумњам у то. Или ћете ме се сећати само као злог и пакосног калуђера, разоритеља народних светиња. А ја сам само желео народ свој у ред европских народа уврстити. Али је народ српски стока једна неразумна. За њега је преизјадно само оно што ће му благоутробију вулгарном послужити и телесном ужитку сходно бити.
- СТЕРИЈА: Што је за један народ сходно, за други може бити или без цене или шкодљиво; које јело једноме прија, не мора и другоме; од чега се један гоји, другоме може то болест причинити; који се воздух једноме као целителан препоручује, другоме може врло шкодљив бити. Сваки народ има своје сопствене болести, и тешко и лекару и болеснику кад се на ово не пази, него се претписује лек једин-

ствено зато што је у књигама познат као цели-телан.

РУВАРАЦ: То је читаво разглаголствије. Плебс је плебс, и светина је светина, а луђе светине и неваљалије светине нема нити је било, него што је светина српска.

СТОЈАН: И поред свих Ваших жучних и свадљивих инвектива, ја бих рекао, пречастни, да сте Ви род свој љубили као мало који Србин.

РУВАРАЦ: Чезнем – но уједно слабим и ишчезавам, нестаје ме и скоро ће ме нестати, те нећу моћи кварити и потирати кругове и кола, које су још стари повукли, и у којима се ми још и данас у округ крећемо. Нестаје ме и нестаће ме, али не губим свести и неће ме до краја оставити свест. И ја знам – и ако сам свога века више квариро, рушио и разрушавао, неголи стварао и зидао – да сам ја род свој српски љубио топло и у оној мери, у којој љуби народ свој народни увенчани песник и прослављени беседник. Један овако, а други онако – а сви мислимо да служимо и да се одужујемо своме роду сваки својим начином.
(*Побледи. Ухвати се за груди*)

БОШКОВИЋ: Зашто сте тако убледели, пречастни? Је ли Вам добро?

РУВАРАЦ: Неки чудновати санови чине ме од свашта бојати се и подозревати.

У дну сцене појављује се Јулија, у белој прозирној венчаници и са декоративним чийкастим велом. Мами Руварца покрећима, тихо за дозива)

ЈУЛИЈА: Дођи, Јово. Чекам те. Дођи.

РУВАРАЦ: Господо, данас је Богојављење.

СТОЈАН: О, нисмо о томе водили рачуна, пречастни. Жао нам је што смо Вас узнемирили о овако великом празнику.

РУВАРАЦ: Данас је Богојављење, и ја морам поћи. Част ми је била, господо.

АЛИМПИЈЕ: Господине, чекајте! Станите. Куда ћете?!

- РУВАРАЦ: Јулија, љубљена, ево ме, стижем. Чекала си ме, душо, еонима. Коначно слободан. Реци, каква је вода у језеру? Је ли ти хладно, мила?
- БОШКОВИЋ: Али са киме Ви то разговарате, господине?
- РУВАРАЦ: Са киме разговарам? Па Јулија је тамо. Зар је не видите? О, како је лепа и млада. Дозива ме. Тамо је и језеро. Божанствено је. Бело, глатко као стакло, плавичастом маглом на рубовима поплочано, са жарким сунцем које се у води огледа и сребрним галебовима који над водом надлећу. Са анђелима који певају и песмом небеса сламају. Ево ме, Јулија, душо. Стижем. Коначно ћемо бити заједно. Нико се, и ништа више између нас испречити не може.

Руварац лагано, као месечар усџаје, ошвара ѓрозор и, окућан невестројним сџекѓром свећлосѓи, закорачује у ѓразнину. У дну ѓрозорскоѓ окна ѓојављује се ѓоѓребна ѓворка и одзвањају анђеоске арије које ѓраше сѓровод.

Заѓамњење.

Аутобиографске белешке IV

ИЗВЕШТАЧ: Рано ујутру врвио је силан свет, колима и пешице, према оној красној долини, из које се тихо подиже бела кула манастира Гргетега, са које се, као и са свију осталих манастира, вије данас црна застава. Све је то нагињало у прекрасну цркву манастирску, коју је покојни архимандрит Иларион дивно обновио и украсио иконама, што их је уметнички израдио наш Урош Предић. А тамо на средини цркве почивало је у отвореном сандуку мртво тело Илариона Руварца. Народ је с тугом у срцу тихо прилазио мртвом телу. Покојник беше одевен у архимандритску одежду, а у прекрштеним рукама беше крст. Лице покојнога Илариона дошло је мање, али се његове изразите црте нису знатно промениле. Од уваженог покојника опростио се најпре господин Јован Томић, изасланик Српске краљевске академије.

ЈОВАН
ТОМИЋ:

(Глас из off-a)

Јер почетак рада монаха Илариона пада управо у доба када су у мишљењу о задацима и о путовима, којима треба ићи у обрађивању отачаствене историје, владале заблуде, и када се од историје, као једне научне гране, тражило да послужи свему пре него једној јединој сврси науке: истини; а даљи рад архимандрита Илариона јесте резултат борбе са заблудама, борбе у коју је покојник ступио сам да се бори са многобројним противницима, љуте борбе у којој противник противника није штедео, жучне борбе, која уместо да га је сломила, крепила га је, загревала, соколила и одушевљавала; то је резултат оне борбе, која је собом донела читав низ одличних радова покојнога Илариона, радова одличних по научним резултатима, који су научном испитивању дали нов, ранијем потпуно супротни правац, и створили основ за рад на научном образовању историје српског народа.

ИЗВЕШТАЧ:

Сам поглавар овог стране српске цркве, Његова светост митрополит-патријарх Георгије Бранковић, дошао је на погреб великога покојника, а и високо-преосвећена господа епископи: Мирон Николић пакрачки и Лукијан Богдановић будимски похиташе у Гргетег да испрате Илариона Руварца на његову последњем путу. Дирљив говор одржао је затим наш уважени књижевни критичар Јован Скерлић.

ЈОВАН
СКЕРЛИЋ:

(Глас из off-a)

У оном скроз романтичном нараштају нашем, које се пресипало кипећим одушевљењем, како се онда говорило, јавио се тај човек строга научна духа и најведрије трезвености. У доба смелих уопштавања и безазлених игара са општим идејама, када су се код нас писале историје српске цивилизације, отпочео је он свој аналитичан рад, верне монографије, критику текстова, проучавања ситних топографских и хронолошких питања, онај пипав и тежак посао истраживања и ситних факата, чија укупност даје строго и поуздано научни карактер историји.

ИЗВЕШТАЧ: Врло је непријатно дирнуо све оне, који дођоше да испрате архимандрита Илариона Руварца до вечне му куће, факт, да Југославенска академија у Загребу није никога послала на погреб свога правога члана. Ми Срби смо друкче одали почаст дру Франџи Рачком, него што данас браћа Хрвати одадоше нашем Руварцу.

Чују се звиждуци и узвици нежодовања.

ИЗВЕШТАЧ: Од драгога нам покојника у име Српског универзитета у Београду опростио се кроз сузе његов ученик проф. Станоје Станојевић. За то време горе у кући изасланике научних друштава и корпорација дочекиваху уважена браћа покојникова, господин Лаза Руварац, умировљени потпредседник банскога стола, и протојереј Димитрије Руварац, који дубоко ожалошћени примаху топле изразе саучешћа у њиховој великој жалости. У име Матице српске у Новом Саду присутнима се обратио још и господин Тихомир Остојић...

Иза завесе, с друге сцене, чује се нека ломљава. Затим ђунђање, њовици, њовке. Познајши глас Илариона Руварца.

РУВАРАЦ: Е, да сам знао ко ће ми све над отвореним гробом говорити и какве ће се све генијалне изреке и умотворине на “Табли” просипати, у инат свим тим новосадским мударацима, београдским кочоперима и карловачким фушерима, баш им не би ни умро. Али, ко је то? Ко сте Ви, господине? И куд се дело то обећано језеро? Јесте ли Ви путовођа до Јулије? О, како чезнем да је видим...

ИСПЕДНИК: Седите, господине Руварац. Не бојте се. Ово неће дуго трајати. Једно не разумем. Ваше име је Иларион или Јован?

ЗАВЕСА